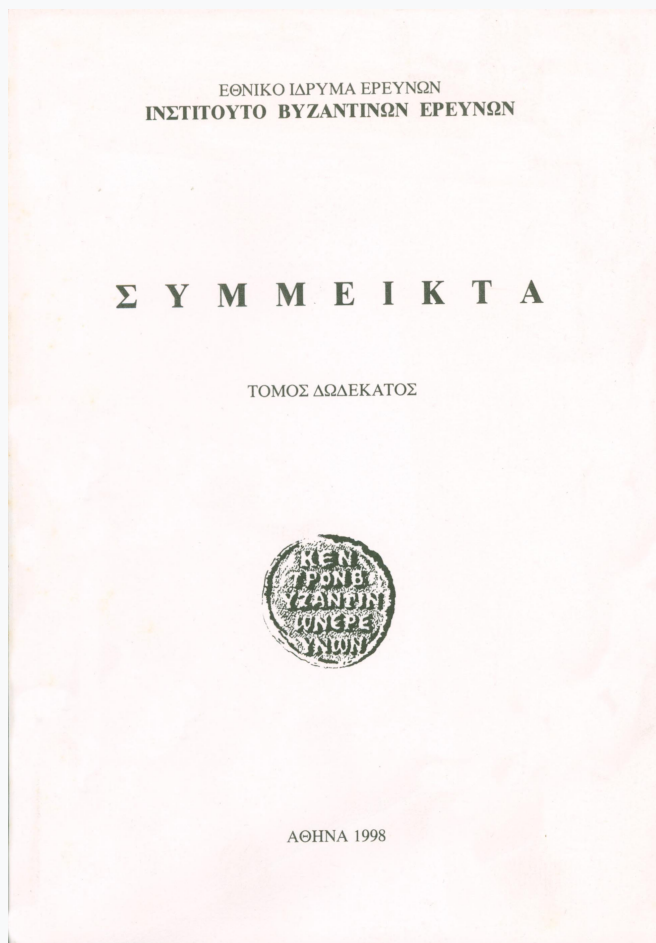

Byzantina Symmeikta

Vol 12 (1998)

SYMMEIKTA 12

Μητροπολιτική εξουσία και αξιωματούχοι των αποικιών: Ο καπιτάνος Κρήτης (14ος-15ος αι.)

Χαράλαμπος ΓΑΣΠΑΡΗΣ

doi: [10.12681/byzsym.853](https://doi.org/10.12681/byzsym.853)

Copyright © 2014, Χαράλαμπος ΓΑΣΠΑΡΗΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΓΑΣΠΑΡΗΣ Χ. (1998). Μητροπολιτική εξουσία και αξιωματούχοι των αποικιών: Ο καπιτάνος Κρήτης (14ος-15ος αι.). *Byzantina Symmeikta*, 12, 171–214. <https://doi.org/10.12681/byzsym.853>

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΣ ΓΑΣΠΑΡΗΣ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΙ ΤΩΝ ΑΠΟΙΚΙΩΝ

Ο καπιτάνος Κρήτης (14ος-15ος αιώνες)

Οι «άλλες Βενετίες»¹, που προσπάθησε να εγκαταστήσει η Γαλινοτάτη κατά το 13ο αιώνα στα εδάφη των αποικιών της στην Ανατολική Μεσόγειο, περιέκλειαν ένα σημαντικό κίνδυνο: την τάση ανεξαρτησίας και την απόσχιση. Κύριο λοιπόν μέλημα ήταν ο αυστηρός έλεγχος των κατά τόπους ανώτατων αξιωματούχων από τις μητροπολιτικές αρχές. Σε τοπικό επίπεδο όλοι οι υπόλοιποι διοικητικοί ή στρατιωτικοί αξιωματούχοι ελέγχονταν κατ' αντιστοιχία από το εκεί ανώτατο κυβερνητικό σχήμα. Η Βενετία κατάφερε με το πέρασμα των χρόνων, και βασισμένη στην εμπειρία της, να εφαρμόσει τόσο στην ίδια της την πόλη, όσο και στις αποικίες της μια ευρύτερη πολιτική ελέγχου του ενός διοικητικού σώματος από το άλλο ή του ενός αξιωματούχου από τον άλλο. Στρέφοντας πολλές φορές τον ένα εναντίον του άλλου, εξασφάλιζε θεωρητικά τη σωστότερη άσκηση και εφαρμογή της πολιτικής της, την αποφυγή σύμπραξης με στόχο την ανατροπή του υπάρχοντος καθεστώτος και την ελαχιστοποίηση πολιτικών και οικονομικών σκανδάλων.

Το σύστημα ελέγχου των αξιωματούχων χρειαζόταν μεγάλη προσοχή τόσο στο σχεδιασμό, όσο και στην εφαρμογή του, έτσι ώστε να μην προκαλέσει μεγάλες αντιδράσεις. Αν και πιθανότατα ο τρόπος αυτός ελέγχου γεννήθηκε από την αρχή ως μια ολοκληρωμένη ιδέα, στην πράξη εφαρμόστηκε σταδιακά. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα όταν φάνηκε η αυστηρότητά του, οι βασικές του αρχές να έχουν ήδη γίνει από χρόνια αποδεκτές. Στην πραγματικότητα το σύστημα

¹. Η έκφραση χαρακτηρίζει την Κρήτη: *civitas Candide est alias civitas Venetiarum apud Levantem*, όπως αναφέρεται σε έγγραφο της βενετικής Γερουσίας του 1455 (F. THIRIET, *Regestes des Délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie*, τόμ. 3, Παρίσι 1961, 205-206, αρ. 2994). Πρβλ. Χρύσα ΜΑΛΤΕΖΟΥ, Το ιστορικό και κοινωνικό πλαίσιο, στο D. HOLTON (επιμ.), *Λογοτεχνία και κοινωνία στην Κρήτη της Αναγέννησης*, Ηράκλειο 1997, 25.

ελέγχου δεν έπαψε ποτέ να εμπλουτίζεται και να τροποποιείται, με σκοπό να γίνει πιο αποτελεσματικό. Τις νέες ιδέες πρόσφεραν κυρίως οι ίδιοι οι αξιωματούχοι με βάση την εμπειρία τους κατά την άσκηση της εξουσίας, χωρίς να μειώνεται όμως και η συμβολή των εκάστοτε πολιτικών και οικονο-μικών συγκυριών στη βενετική επικράτεια, αλλά και στην ευρύτερη περιοχή της Μεσογείου. Η εμπειρία των αξιωματούχων προσφερόταν μέσα από τις εκθέσεις (relations), προφορικές ή γραπτές, που ήταν υποχρεωμένοι να υποβάλλουν στα αρμόδια όργανα της Βενετίας μετά τη λήξη της θητείας τους.

Η συγκρότηση του αποικιακού κράτους της Βενετίας κατά το 13ο αιώνα ήταν φυσικό να προκαλέσει έντονο προβληματισμό στις μητροπολιτικές αρχές. Η απόσταση από το κέντρο της εξουσίας και η ιδιομορφία του χώρου (γεωγραφική, εθνική, κοινωνική, θρησκευτική) επέβαλλε όχι απλώς την αναπροσαρμογή, αλλά και την εκ νέου θεώρηση του συστήματος ελέγχου και τη θεσμική του κατοχύρωση. Κατά τη διάρκεια του 13ου αιώνα η Βενετία εκτός από τα θεωρητικά αυτά προβλήματα είχε να αντιμετωπίσει τα ακόμη σοβαρότερα της κατάκτησης του χώρου και της πολιτικής σταθεροποίησης της θαλάσσιας επικράτειας. Όμως η Γαληνοτάτη δεν μπορούσε να τα διαχωρίσει, όφειλε για το συμφέρον της να αντιμετωπίσει παράλληλα τόσο την εγκατάσταση κυβερνητικών σχημάτων, όσο και την επιβολή της κυριαρχίας της το συντομότερο δυνατό στα εδάφη που είχε *de iure* αποκτήσει.

Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε βέβαια ότι η ανάδειξη της Βενετίας ταυτίζεται με τη συγκρότηση του αποικιακού της κράτους ή όπως χαρακτηριστικά υποστηρίζεται ότι «η Βενετία γεννήθηκε σχεδόν αποικιακή μητρόπολη»². Ο 13ος αιώνας υπήρξε λοιπόν καθοριστικός εκτός των άλλων και στο θεσμικό επίπεδο τόσο για τη μητρόπολη, όσο και για τις αποικίες. Οι κυριότερες πολιτικές αρχές που καθόρισαν τη σύλληψη του αποικιακού δικαίου και την ανάδειξη της Βενετίας σε μητρόπολη ήταν: 1. Η προσέλκυση πληθυσμού, 2. η απομάκρυνση από γαιοκτητικούς θεσμούς, και 3. η άμυνα έναντι πιθανών πληθυσμιακών συσσωματώσεων, γειτονικών ή απομακρυσμένων, με σκοπό την υποκατάσταση της πολιτικής εξουσίας³.

Η Βενετία αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση μητρόπολης που η ανάδειξή της συνδέθηκε άμεσα με την αστικοποίηση της οικονομίας, η οποία έφερε έντονα αντιγαιοκτητικά χαρακτηριστικά. Η θάλασσα γι' αυτήν δεν ήταν ένα απλό μέσο, αλλά το μοναδικό. Η θαλάσσια κυριαρχία της δεν επηρεαζόταν από την ξηρά, αλλά η ξηρά από τη θάλασσα, ή όπως πολύ χαρακτηριστικά έχει

². B. DUDAN, *Il diritto coloniale veneziano e le sue basi economiche*, Ρώμη 1933, 1.

³. Ο. π., 2.

λεχθεί ότι για τη Βενετία «δεν ήταν η ξηρά που περιοριζόταν από τη θάλασσα, αλλά η θάλασσα από την ξηρά»⁴. Μέσα σ' αυτό το κλίμα οι αποικίες αποτελούσαν τα θεμέλια του οικοδομήματος που λεγόταν βενετικό κράτος. Η διατήρηση λοιπόν και η σωστή διακυβέρνησή τους ήταν το κύριο μέλημα της μητρόπολης.

Η τέταρτη από τις παραπάνω αρχές, η θωράκιση δηλαδή έναντι οποιασδήποτε πιθανής αντίδρασης, με τη μορφή αυτονομησης ή απόσχισης, έπρεπε να εφαρμοστεί πρώτα και κύρια στα όργανα εξουσίας που στέλνονταν από τη μητρόπολη στην αποικία. Το περιεχόμενο και ο τρόπος άσκησης της εξουσίας, αλλά ταυτόχρονα και οι δεσμεύσεις των ανώτατων αξιωματούχων κωδικοποιούνταν στη λεγόμενη Εντολή (*Commissio*), ένα έγγραφο που παραλάμβανε κάθε αξιωματούχος πριν από την αναχώρησή του από τη Βενετία για την ανάληψη των καθηκόντων του. Οι Εντολές, πιο τυπικές αρχικά, πιο ουσιαστικές στη συνέχεια, καθόριζαν όχι μόνο τις αρμοδιότητες κάθε αξιωματούχου, αλλά και τις γενικές αρχές που όφειλαν να τηρούν όλοι οι αξιωματούχοι κατά την άσκηση της εξουσίας τους.

Οι όροι που περιείχαν οι Εντολές των αξιωματούχων κινούνταν στους παρακάτω άξονες: 1. Αυστηρή επιτήρηση των αξιωματούχων των αποικιών από τη μητρόπολη. Οι αξιωματούχοι αυτοί ήταν εκτελεστικά όργανα, που όφειλαν να ασχολούνται αποκλειστικά και αυστηρά με τα καθήκοντά τους, όπως αυτά οριζόνταν στην Εντολή. 2. Όλες τους οι ενέργειες έπρεπε να αποσκοπούν στην ασφάλεια και την ευημερία της πατρίδας και της αποικίας. 3. Σε πιο πρακτικό επίπεδο, η πολιτική τους έπρεπε να έχει στόχο την αύξηση των κρατικών εσόδων και την αντίστοιχη μείωση ή έστω συγκράτηση των εξόδων, εις βάρος πολλές φορές όχι μόνο του ντόπιου πληθυσμού, αλλά ακόμη και των βενετών γαιοκτημόνων. 4. Η άμυνα έναντι πιθανής επιβουλής από το ντόπιο πληθυσμό μέσα από το διοικητικό σύστημα εξασφαλιζόταν με τον αποκλεισμό των Ελλήνων από θέσεις ή άλλη έμμεσθη υπηρεσία, μέσω των οποίων θα μπορούσε κάποιος να αναρριχηθεί σε υψηλά αξιώματα. Με βάση τις γενικές αυτές αρχές, αλλά και τις κατά περίπτωση ειδικές αρμοδιότητες, συντασσόταν η Εντολή κάθε αξιωματούχου ξεχωριστά. Εκείνος όφειλε να την τηρήσει πιστά και να προτείνει στο τέλος της θητείας του πιθανές βελτιώσεις ή συμπληρώσεις.

Το περιεχόμενο των Εντολών είχε αποκρυσταλλωθεί μετά από πείρα πολλών χρόνων στην άσκηση εξουσίας, αλλά και ύστερα από γεγονότα που αποκάλυπταν κατά περίπτωση τους κινδύνους που διέτρεχε η πολιτική σταθερότητα και η διατήρηση του αποικιακού κράτους. Τα γεγονότα αυτά εκλαμβάνονταν ως λάθη, τα οποία έπρεπε να διορθωθούν με μια πιο συγκροτημένη

4. Ο. π., 10.

πολιτική στην άσκηση της μητροπολιτικής εξουσίας στις αποικίες μέσω των τοπικών κυβερνήσεων.

Από όλες τις βενετικές αποικίες μέχρι και τις αρχές τουλάχιστον του 15ου αιώνα η Κρήτη ήταν η μόνη που είχε αποκτήσει ένα ολοκληρωμένο σύστημα διοικητικής οργάνωσης με την απαραίτητη πυραμίδα ιεραρχίας. Σ' αυτό είχαν συμβάλει πολλοί λόγοι: το μεγάλο ενδιαφέρον της Βενετίας λόγω της θέσης, του μεγέθους και του πλούτου του νησιού· η κατάκτηση ολόκληρου του χώρου και η αδιάλειπτη κατοχή του· ο συστηματικός αποικισμός του και η δημιουργία πολυάριθμης τοπικής τάξης φεουδαρχών· και, τέλος, η σχετική οικονομική αυτάρκεια του νησιού, η οποία στηριζόταν τόσο στην εκτεταμένη και εκμεταλλεύσιμη ύπαιθρο, όσο και στις τρεις μεγάλες πόλεις-λιμάνια. Επρόκειτο δηλαδή για ένα χώρο, όπου η μητρόπολη έβλεπε πράγματι μια άλλη Βενετία και όπου είχε τη δυνατότητα, εκτός των άλλων, να εφαρμόσει και τις πολιτικές αρχές της. Παράλληλα όμως δεν της διέφευγε ότι η Κρήτη πληρούσε και τις προϋποθέσεις εκείνες που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην ανεξαρτητοποίησή της.

Μετά την επιβολή της κυριαρχίας της κατά το 13ο αιώνα μέσα από δυσκολίες αναμενόμενες για μια τόσο μεγάλη αποικία, ο 14ος αιώνας άρχισε με προοπτική την εφαρμογή ουσιαστικά των σχεδίων της και την αποκόμιση κερδών. Λίγο μετά τα μέσα όμως του ίδιου αιώνα ένα σημαντικό γεγονός ήλθε να ταράξει την ηρεμία που φαινόταν να έχει επέλθει μετά την καταστολή των αντιδράσεων του ντόπιου πληθυσμού. Οι δικοί της άνθρωποι, οι φεουδάρχες δηλαδή της Κρήτης, προσπάθησαν μέσω της γνωστής επανάστασης του Αγίου Τίτου (1363-1366) να αποσχισθούν⁵. Συνέβη αυτό ακριβώς που η Βενετία πάντα φοβόταν και για το οποίο προσπαθούσε να είναι προετοιμασμένη. Η επανάσταση αυτή, που απέδειξε ότι ο κίνδυνος απόσχισης ήταν υπαρκτός, υπήρξε ένα σημείο καμπής, που ανάγκασε τη Γαληνοτάτη να λάβει επιπλέον μέτρα. Τα μέτρα αυτά δεν αποσκοπούσαν στην επίλυση των προβλημάτων που οδήγησαν τους φεουδάρχες σε μια τέτοια ενέργεια, αλλά στην περαιτέρω ενίσχυση του ελέγχου και στην άμυνα έναντι εσωτερικών εχθρών. Ο κίνδυνος, που επιφανειακά τουλάχιστον είχε αντιμετωπισθεί, οδήγησε στη γέννηση ενός νέου θεσμού, του καπιτάνου της Κρήτης, με σκοπό τον αυστηρότερο έλεγχο.

Οι γενικοί προβλεπτές που είχαν σταλεί στην Κρήτη μεταξύ 1365 και 1367, κατά τη διάρκεια δηλαδή καταστολής της επανάστασης, είχαν προτείνει το διορισμό ενός αξιωματούχου, με τον τίτλο καπιτάνου Κρήτης (*capitaneus*

⁵. Βλ. Sally McKee, The Revolt of St. Tito in Fourteenth-Century Venetian Crete: A Reassessment, *Mediterranean Historical Review* 9/2, 1995, 173-204.

Crete), ο οποίος θα αναλάμβανε τη στρατιωτική διοίκηση του νησιού⁶. Θα φρόντιζε δηλαδή τόσο για την άμυνά του από εξωτερικούς εχθρούς, όσο και για την εσωτερική ασφάλεια. Το σπουδαιότερο όμως ήταν ότι, λόγω των δικαιοδοσιών του αυτών, θα αποτελούσε μέρος της τοπικής κυβέρνησης (*regimen*), μαζί με το δούκα και τους δύο συμβούλους του. Η συμμετοχή του στις περισσότερες αποφάσεις, όχι απαραίτητα στρατιωτικής φύσης, θα ήταν πλέον απαραίτητη.

Πρώτος καπιτάνος Κρήτης διορίστηκε το Σεπτέμβριο του 1367 ο Ιωάννης Geno⁷. Δεν είναι γνωστό αν από την αρχή είχαν καθοριστεί με λεπτομέρεια οι δικαιοδοσίες του, αν δηλαδή διέθετε αναλυτική Εντολή. Βέβαιο πάντως είναι ότι στα χρόνια που ακολούθησαν της επανάστασης του Αγ. Τίτου και ως τις αρχές τουλάχιστον του 15ου αιώνα οι αρμοδιότητές του συνεχώς συμπληρώνονταν ή διευκρινίζονταν στα σημεία εκείνα που εφάπτονταν ή επικαλύπτονταν από τις αντίστοιχες άλλων κατώτερων αξιωματικών και υπαλλήλων. Αν και ανώτατος αξιωματούχος, που αναλάμβανε σημαντική θέση πλάι στο δούκα και τους συμβούλους του, οι περισσότερες αρμοδιότητές του δεν ήταν νέες, αλλά ανήκαν μέχρι τότε σε άλλους αξιωματούχους, μεταξύ αυτών στον ίδιο το δούκα, τους καπιτάνους του Χάνδακα και των άλλων κάστρων του νησιού, και στους υπαλλήλους «της νύκτας» (*domini / officialii de nocte*). Η συγκέντρωση όλων αυτών των αρμοδιοτήτων σε ένα πρόσωπο θα συντελούσε στην αποτελεσματικότερη εφαρμογή της αμυντικής πολιτικής και στην καλύτερη κατανομή της εξουσίας στο νησί σε ένα ακόμη πρόσωπο, επιλεγμένο και αυτό από τις μητροπολιτικές αρχές. Εξάλλου, το βάρος που έπεφτε μέχρι τότε στο δούκα κατά την άσκηση της εξουσίας του ήταν μεγάλο και έπρεπε, σύμφωνα με τη Βενετία, να ελαφρύνει για το καλό της αποικίας της.

Ως ανώτατος αξιωματούχος και μέλος της τοπικής κυβέρνησης έπρεπε να διαθέτει ξεχωριστή κατοικία, όπως και τα υπόλοιπα τρία μέλη. Οι ενέργειες για την ανέγερσή της άρχισαν λίγα χρόνια μετά από τον πρώτο διορισμό του. Το

⁶. Βλ. F. THIRIET, *La Romanie vénitienne au moyen âge*, Παρίσι 21975, 253-255. Κατά το 16ο αι., αν και με σημαντικά μειωμένες δικαιοδοσίες λόγω της ύπαρξης πλέον του γενικού προβλεπτή Κρήτης, φέρει τον τίτλο *capitan grande* ή *general* (βλ. Ασπασία ΠΑΠΑΔΑΚΗ, Αξιώματα στη βενετοκρατούμενη Κρήτη κατά το 16ο και 17ο αιώνα, *Κρητικά Χρονικά* 26, 1986, 103).

⁷. Βλ. N. KARAPIDAKIS, *Administration et milieux administratifs en Crète vénitienne (XVIIe siècle)*, thèse pour l'obtention du diplôme de l'archiviste-paléographe (δακτυλογραφημένη), École des Chartes, Παρίσι 1983, 11-16. Μια από τις πρώτες αποφάσεις, στην οποία αναφέρεται ο καπιτάνος Κρήτης Ιωάννης Geno είναι αυτή της 11ης Μαΐου 1368, κατά την οποία ο ίδιος μαζί με την τοπική *curia* καθόρισαν τον τρόπο διανομής του κρατικού κριθαριού σε όσους διέθεταν άλογα, ροντσίνια και μούλακια (Elisabeth SANSCHI, *Regestes des Arrêts civils et des Mémoires (1363-1399) des Archives du Duc de Crète*, Βενετία 1976, 136, αρ. 274).

1370 δύο δικαστικές αποφάσεις είχαν ως αντικείμενο την κατοικία του καπιτάνου Κρήτης. Στις 22 Ιουλίου αποφασίστηκε η αποζημίωση των φεουδαρχών, τα σπίτια των οποίων είχαν απαλλοτριωθεί για την ανέγερση του κτιρίου, ενώ μια δεύτερη απόφαση, στις 13 Οκτωβρίου, συμπληρώνει την προηγούμενη⁸.

Τον επόμενο χρόνο, στις 13 Μαρτίου 1371, έχουμε τις πρώτες αποφάσεις της Γερουσίας, σχετικές με τις υποχρεώσεις του καπιτάνου⁹. Στη μέχρι τότε υπάρχουσα Εντολή προστίθενται 10 όροι, που αφορούν όμως δεσμεύσεις που ίσχυαν και για άλλους ανώτατους αξιωματούχους των αποικιών, μεταξύ αυτών, σύμφωνα με την ίδια απόφαση, για το δούκα της Κρήτης και τον καπιτάνο Τεργέστης. Νέα σειρά αποφάσεων της Γερουσίας, οι οποίες αναφέρονται στις αρμοδιότητες και τις υποχρεώσεις των αξιωματούχων της Κρήτης, εκδίδεται στις 14 Φεβρουαρίου 1376¹⁰. Μεταξύ αυτών υπάρχουν και πληροφορίες για τον καπιτάνο Κρήτης και για ορισμένες από τις ειδικές αρμοδιότητές του. Εκτός όμως από τις παραπάνω περιπτώσεις που συγκεντρώνουν πολλές σχετικές αποφάσεις, στο διάστημα μέχρι το 1411 υπάρχουν και άλλες μεμονωμένες που αφορούν τον ίδιο αξιωματούχο και διευκρινίζουν το ρόλο του.

Μπορεί στις αποφάσεις της βενετικής Γερουσίας κατά το δεύτερο μισό του 14ου αιώνα να υπάρχουν αρκετές πληροφορίες σχετικά με τις αρμοδιότητες και τις υποχρεώσεις του καπιτάνου της Κρήτης, η πρώτη όμως Εντολή που διαθέτουμε είναι των αρχών του 15ου αιώνα (1411)¹¹. Αν και δεν περιέχει αποκλειστικά νέους όρους, συγκεντρώνει όμως όλες τις μέχρι τότε αποφάσεις για τα καθήκοντα, τις υποχρεώσεις, τις απαγορεύσεις και τις κάθε είδους δεσμεύσεις του ίδιου και της οικογένειάς του. Η Εντολή αυτή, που παρουσιάζεται εδώ αναλυτικά, παρέχει τη δυνατότητα μελέτης του νέου σχετικά θεσμού, 50 περίπου χρόνια μετά τη θεσμοθέτησή του, διάστημα κατά το οποίο διαμορφώθηκε και καθιερώθηκε ο ρόλος του στο διοικητικό σύστημα του νησιού.

Εντολοδόχος καπιτάνος είναι ο Νικόλαος Mudatio, ο οποίος διορίστηκε στη θέση αυτή το πρώτο εξάμηνο του 1411. Με απόφαση των αρμόδιων βενετικών συμβουλίων ο ίδιος μαζί με τους επίσης νεοεκλεγμένους, δούκα

⁸. SANSCHI, *Regestes*, 49, αρ. 211· 54, αρ. 229. Το 1397 η κατοικία του καπιτάνου χρειαζόταν ήδη επιδιόρθωση. Με την ευκαιρία λοιπόν του διορισμού του νέου καπιτάνου, Ανδρέα Bembo, η βενετική Γερουσία έδωσε άδεια για τις απαραίτητες εργασίες μέχρι το ποσό των 500 υπερπύριον (H. NOIRET, *Documents inédits pour servir à l'histoire de la domination vénitienne en Crète de 1380 à 1485*, Παρίσι 1892, 87).

⁹. Σ. Μ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ, *Θεσπίσματα της Βενετικής Γερουσίας, 1281-1385, Μνημεία Ελληνικής Ιστορίας*, τόμ. 2/2, Αθήνα 1937, 144-146, αρ. 40.

¹⁰. *Ο. π.*, 200-201, αρ. 20, 21, 22, 23, 24· 203, αρ. 27.

¹¹. ASV, Commissioni, Rettori e Altre Cariche, b. 1, fasc. 13bis.

Φραγκίσκο Foscarì και σύμβουλο Χριστόφορο Contarini, όφειλαν να αναχωρήσουν οποσδήποτε πριν από την 30η Ιουνίου για την Κρήτη, όπου η κατάσταση ήταν κρίσιμη λόγω της επιδημίας που είχε εξαπλωθεί¹². Στις 26 Ιουνίου η βενετική Γερουσία είχε παραχωρήσει στο Νικόλαο Mudatio, εκλεγμένο ήδη καπιτάνο Κρήτης, την άδεια να μεταφέρει δέκα άλογα, αντί για οκτώ, όπως όφειλε σύμφωνα με τα καθιερωμένα¹³. Η Εντολή του πάντως φέρει ημερομηνία ορκωμοσίας και επικύρωσης από το δόγη Μιχαήλ Steno (1400-1413) 12 Ιουλίου 1411, γεγονός που σημαίνει ότι η αναχώρησή του καθυστέρησε τελικά τουλάχιστον 15 μέρες μετά το τελευταίο όριο που είχε θέσει η παραπάνω απόφαση. Είναι χαρακτηριστικό επίσης ότι τα τελευταία τέσσερα άρθρα της Εντολής, καθώς και η ημερομηνία επικύρωσης είναι γραμμένα από διαφορετικό χέρι και με πιο πρόχειρη γραφή από αυτήν του υπόλοιπου κειμένου, το οποίο είναι φροντισμένο, όπως άρμοζε σε ένα τέτοιο έγγραφο. Ίσως πρόκειται για συμπληρώσεις της τελευταίας στιγμής, που πιθανότατα συνδέονται και με την καθυστέρηση της αναχώρησης που διαπιστώθηκε παραπάνω.

Η Εντολή, όπως έχει σωθεί σήμερα, είναι ένα 8φυλλο, περγαμηνό τετράδιο, διαστάσεων 18,3x28,5 εκ., σε καλή κατάσταση διατήρησης. Το κείμενο καλύπτει 6 φύλλα, από το 2^ο μέχρι και το 6^ο: ο τίτλος του εγγράφου (*Comisio spectabilis et egregii viri domini Nicholay Mudatio honorabilis capitaney Crete*) υπάρχει στο πρώτο φύλλο (1^ο), ενώ τα υπόλοιπα (1^ο, 7^ο-8^ο) είναι λευκά. Η Εντολή περιλαμβάνει 45 αριθμημένα άρθρα, τα οποία καθορίζουν τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις του νέου αξιωματούχου, όπως είχαν μέχρι τότε διαμορφωθεί. Τα άρθρα αυτά μπορούν να καταταχθούν σε τρεις γενικές κατηγορίες: σε εκείνα που καθορίζουν τα ειδικά καθήκοντα του καπιτάνου (26 άρθρα), σε εκείνα που αναφέρονται στις υποχρεώσεις του ως μέλους της τοπικής κυβέρνησης (4 άρθρα) και, τέλος, σε εκείνα που περιέχουν γενικές αρχές, κοινές για όλους τους αξιωματούχους των αποικιών (15 άρθρα). Σημαντικό μερίδιο στις τελευταίες αυτές αρχές κατέχουν οι δεσμεύσεις στην

¹² F. THIRIET, *Délibérations des Assemblées vénitiennes concernant la Romanie*, τόμ. 2, 1364-1463, Παρίσι 1971, 129-130, σφ. 1179. Το έγγραφο αναφέρεται στην επιδημία που είχε ξεσπάσει στο νησί το 1408 και με μια μικρή διακοπή κράτησε μέχρι το 1411 (Κ. ΚΩΣΤΗΣ, *Στον καιρό της πανώλης. Εικόνες από τις κοινωνίες της ελληνικής χερσονήσου. 14ος-19ος αιώνας*, Ηράκλειο 1995, 323).

¹³ THIRIET, *Regestes*, τόμ. 2, Παρίσι 1959, 101, σφ. 1428· Noiret, *Documents*, 210. Η αύξηση του αριθμού των αλόγων είχε αρχίσει να εφαρμόζεται από παλαιότερα και στις αρχές του 15ου αι. είχε γίνει ήδη παράδοση. Βλ. για παράδειγμα ανάλογη άδεια προς τους καπιτάνους Κρήτης Λουδοβίκο Morosini το 1387 (NOIRET, *Documents*, 15) και Ανδρέα Bembo το 1397 (Noiret, *Documents*, 87).

ιδιωτική ζωή του ίδιου του αξιωματούχου, της οικογένειάς του και των προσώπων που κατοικούσαν μαζί του κατά τη διάρκεια της θητείας του.

Κάθε νέα Εντολή έδινε την ευκαιρία στις αρχές της Βενετίας όχι μόνο να την εμπλουτίζουν με νέες αμοδιότητες ή δεσμεύσεις για το συγκεκριμένο αξιωματούχο, αλλά να προσθέτουν νέα στοιχεία και για άλλους αξιωματούχους της ίδιας ή και άλλης αποικίας. Η μορφή αυτή που έπαιρνε η Εντολή ήταν κοινή για όλους τους αξιωματούχους. Στη σύνθεση της έπαιρναν μέρος ο δόγης, ως ανώτατη αρχή που εντέλλει τον αξιωματούχο, καθώς και οι σύμβουλοί του (*Consilium Minor*), η Γερουσία (*Consilium Rogatorum*), οι 40 (*Consilium XL*) και η Zonta (*Consilium addicionis*) (άρθρο 2)¹⁴.

Ήδη στην αρχή της Εντολής του Νικόλαου Mudatio (άρθρο 2) ορίζεται σε γενικές γραμμές ο ρόλος του: «θα είσαι ο καπιτάνος και ο διοικητής όλων των στρατιωτών μας, πεζών και ιππέων. Θα τους ελέγχεις και θα τους δικάζεις, τόσο για αστικά, όσο και για ποινικά αδικήματα, κατά τον τρόπο που φαίνεται σε σένα καλύτερος». Ο καπιτάνος διοριζόταν για δύο χρόνια και ήταν υποχρεωμένος να παραμείνει στη θέση του μέχρι την άφιξη του αντικαταστάτη του (άρθρο 8). Για τον επιπλέον χρόνο παραμονής του αποζημιωνόταν αναλόγως, εφόσον ο μισθός υπολογιζόταν από τη στιγμή ανάληψης της θέσης, την άφιξη δηλαδή στον τόπο υπηρεσίας του, και όχι από τη στιγμή του διορισμού του. Ο μισθός του ανερχόταν στα 1.000 χρυσά δουκάτα το χρόνο, όσο δηλαδή ήταν και εκείνος του δούκα, ενδεικτικό της ισοτιμίας τους στο κυβερνητικό σχήμα. Με την ευκαιρία μάλιστα της Εντολής του N. Mudatio ανακοινώνεται σε όλους τους αξιωματούχους της Ανατολής από τον κόλπο του Quarnero (Quarnero: ο κόλπος στο νότιο τμήμα της Ίστριας) και πέρα ότι, σύμφωνα με σχετικά πρόσφατη απόφαση (3 Ιουνίου 1404), ο μισθός τους θα υπολογιζόταν όχι σε δουκάτα αλλά σε soldi, με αναλογία 96 soldi το δουκάτο. Η ισοτιμία θα άλλαζε ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες (άρθρο 45).

Όπως όλοι οι αξιωματούχοι, ο καπιτάνος είχε το δικαίωμα να πάει μαζί του την οικογένειά του (σύζυγο και παιδιά), η οποία όμως ήταν υποχρεωμένη να τηρεί καθορισμένες για την ίδια δεσμεύσεις, ανάλογες με εκείνες του καπιτάνου. Από τα μέλη της οικογένειας που δεν μπορούσαν να συνοδεύσουν τον καπιτάνο και τους άλλους ανώτερους αξιωματούχους στο νησί ήταν οι γιοι τους άνω των 16 ετών. Εξαιρέσεις στον κανόνα υπήρχαν και φαίνεται ότι πολλοί έπαιρναν ειδική άδεια για να έχουν μαζί τους όλα τους τα παιδιά ανεξάρτητα ηλικίας. Το 1397 η βενετική Γερουσία με το δικαιολογητικό ότι οι

¹⁴. Στο εξής η παραπομπή σε άρθρα αφορά την Εντολή του Mudatio που εκδίδεται στο τέλος της παρούσας μελέτης.

ενέργειες αυτές ήταν δυνατόν να αποβούν εις βάρος του δημοσίου απαγόρευσε αυτού του είδους τις παραχωρήσεις και διέταξε την πιστή εφαρμογή του μέτρου με βάση τις Εντολές των αξιωματούχων¹⁵.

Ο τρόπος εγκατάστασής του στο νησί, αλλά και το περιβάλλον στην κατοικία του καθορίζονταν επακριβώς. Οι κοινοί για όλους τους αξιωματούχους κανόνες είχαν πάντα σχέση με την πολιτική της Βενετίας για ασφάλεια και πρόληψη διοικητικών και οικονομικών σκανδάλων. Ο καπιτάνος είχε δικαίωμα, σύμφωνα με την Εντολή του, να συντηρεί οκτώ άλογα, τα οποία έπρεπε να προμηθευτεί με δικά του έξοδα το αργότερο ένα μήνα μετά την ανάληψη των καθηκόντων του (άρθρο 8). Ήταν όμως πλέον σχεδόν καθιερωμένο στις αρχές του 15ου αιώνα ο αριθμός αυτός των αλόγων να ανέρχεται στα δέκα, με προσωπικές άδειες που παρέχονταν στους εκάστοτε νεοδιορισμένους καπιτάνους, χωρίς ωστόσο να αλλάξει και το σχετικό άρθρο της Εντολής¹⁶. Αυτό διευκόλυνε τις αρχές, όταν για κάποιο λόγο δεν ήθελαν να παραχωρήσουν την άδεια. Τα άλογα έπρεπε να είναι ηλικίας τουλάχιστον τεσσάρων χρόνων και ο καπιτάνος δεν μπορούσε να τα πουλήσει παρά μόνο ένα μήνα πριν από τη λήξη της θητείας του. Από τους υποψήφιους αγοραστές αποκλείονταν οι στρατιώτες και οι Έλληνες, ενώ επιτρεπόταν κατά το ίδιο πάντα διάστημα η πώλησή τους σε περιοχές εκτός Κρήτης, λατινοκρατούμενες όμως ή φιλικές. Κατά τη διάρκεια της θητείας του η πώληση ή η ανταλλαγή αλόγου επιτρεπόταν μόνο σε περίπτωση τραυματισμού του ζώου (άρθρο 9)¹⁷.

Στο ανθρώπινο δυναμικό της κατοικίας του, εκτός από την οικογένειά του, περιλαμβάνονταν οκτώ υπηρέτες, δύο βενετοί «βοηθοί» (*socii*) και τρεις υπηρέτες για το σταύλο. Η συντήρηση όλων των παραπάνω ανήκε στον ίδιο προσωπικά (άρθρο 8). Ο αριθμός των μελών της οικογένειάς του, τα οποία θα τον ακολουθούσαν στον τόπο υπηρεσίας του, όπως και ο αριθμός των αλόγων καθοριζόταν από την αρχή και δεν μπορούσε να αλλάξει. Ωστόσο σε περίπτωση θανάτου κάποιου προσώπου ή απώλειας αλόγου κατά τη διάρκεια της θητείας του, ο καπιτάνος είχε το δικαίωμα να ζητήσει την αντικατάστασή του με άλλο, μέσα σε οκτώ μέρες για το πρόσωπο και 12 μέρες για το άλογο. Αν πάλι για κάποιο λόγο δεν ζητούσε κάτι τέτοιο ή το ζητούσε καθυστερημένα, τότε με την επιστροφή του στη Βενετία αποζημιωνόταν με 3 *grossi* την ημέρα για κάθε πρόσωπο ή άλογο που θα είχε χάσει, και για το διάστημα από την ημέρα της απώλειας και μέχρι τη λήξη της θητείας του ή την ημέρα που θα τα ανα-

15. NOIRET, *Documents*, 76.

16. Βλ. παραπάνω, σημ. 14.

17. Βλ. και ΘΕΟΤΟΚΗΣ, *Θεσπίσματα*, 145-146, αρ. 40/9· 199-200, αρ.19.

πλήρωνε (άρθρο 10). Για τις ανάγκες της υπηρεσίας του μπορούσε ακόμη να έχει ένα νοτάριο, τον οποίο θα προσλάμβανε στον τόπο διορισμού του (άρθρο 11). Ο νοτάριος θα εισέπραττε τα νόμιμα, όπως όλοι οι γραφείς, και γι' αυτό θα αναλάμβανε και τα έξοδα διαβίωσής του.

Καθορισμένη και ύστερα από άδεια, όπως ακριβώς και από τη Βενετία, ήταν η αναχώρηση του καπιτάνου από την Κρήτη μετά τη λήξη της θητείας του και την άφιξη του αντικατάστατή του. Συνήθως εκδιδόταν απόφαση, σύμφωνα με την οποία ο αξιωματούχος είχε το δικαίωμα να ταξιδέψει με οποιοδήποτε πλοίο του δημοσίου με ένα καθορισμένο αριθμό προσώπων που θα τον συνόδευαν και με επίσης καθορισμένες αποσκευές και άλλα αντικείμενα που θα έπαιρνε μαζί του¹⁸.

Τόσο ο ίδιος και η οικογένειά του, όσο και όλα τα πρόσωπα που αποτελούσαν το υπηρετικό του προσωπικό όφειλαν, κατά τη διάρκεια της θητείας του, να είναι άμεμπτοι από κάθε άποψη στη δημόσια και στην ιδιωτική τους ζωή, έτσι ώστε να μην υπάρξουν κατηγορίες εναντίον τους. Ο καπιτάνος όφειλε να αποφεύγει κάθε ενέργεια που θα μπορούσε να τον οδηγήσει σε υπέρβαση της εξουσίας του προς όφελος προσώπων που σχετίζονταν άμεσα με τον ίδιο, ή προς όφελος προσωπικών του πολιτικών ή οικονομικών συμφερόντων. Με το σκεπτικό αυτό οι δεσμεύσεις που επέβαλλε η μητρόπολη στους αξιωματούχους των αποικιών τόσο στο δημόσιο, όσο και στον ιδιωτικό τους βίο ήταν συγκεκριμένες και αυστηρές. Έτσι, για την αποφυγή οικονομικών σκανδάλων δεν επιτρεπόταν να εμπορεύονται, να διατηρούν ταβέρνα, να αγοράζουν προσωπικά ή μέσω άλλων ακίνητη περιουσία στο νησί ή να κατέχουν μερίδιο σε μικρό ή μεγάλο πλοίο (άρθρο 14)¹⁹, να δέχονται δώρα για την προώθηση ζητημάτων τρίτων (άρθρο 17)²⁰, να εγγυάται ο ίδιος ή να μεσολαβεί για πρόσωπα που χρωστούν στο δημόσιο (άρθρο 15)²¹, να χρησιμοποιεί στρατιώτες και άλογα για υποθέσεις δικές του ή άλλων προσώπων (άρθρο 16)²². Οι παραβάσεις του όρου σχετικά με την κατοχή πλοίου φαίνεται πως ήταν πολλές, απ' όταν για πρώτη φορά τέθηκε η δέσμευση αυτή. Έτσι, στην ίδια Εντολή νεότερη απόφαση, της 27ης Μαΐου 1386, διευκρινίζει περισσότερο το θέμα και καθορίζει αυστηρότερους όρους (άρθρο 42). Η απαγόρευση θα εξακολουθούσε στο εξής να ισχύει και για έξι μήνες μετά το τέλος της θητείας του

18. Ο. π., 275, αρ. 12.

19. Βλ. και ό. π., 145, αρ. 40/1· 200, αρ. 20.

20. Βλ. και ό. π., 145, αρ. 40/3.

21. Βλ. και ό. π., 200, αρ. 21.

22. Βλ. και ό. π., 145, αρ. 40/2.

αξιωματούχου. Σε περίπτωση τέτοιας παράβασης, το πλοίο ή το μερίδιο θα κατάσχεται και τα ανάλογα χρήματα θα περιέχονται στους *advocatores comunis*, που ορίζονταν υπεύθυνοι για την εφαρμογή της απόφασης και την εισπραξη των προστίμων. Τα χρήματα θα μοιράζονταν μεταξύ του καταγγελλιοδότη και του δημόσιου ταμείου.

Τα μέλη της οικογένειας του καπιτάνου απαγορευόταν επίσης να λαμβάνουν με οποιοδήποτε τρόπο μισθό από το δημόσιο, όχι μόνο κατά τη διάρκεια της θητείας του, αλλά και για ένα χρόνο μετά τη λήξη της. Το πρόστιμο για μια τέτοια παράβαση ανερχόταν σε 10 δούκαστα για κάθε δούκαστο που είχε παράνομα εισπραχθεί (άρθρο 23)²³. Οι καταδικές μελών της οικογένειάς του για παράβαση των όρων της Εντολής έπρεπε να εκτελούνται από τον ίδιο (άρθρο 19)²⁴. Η ανησυχία της Βενετίας ήταν τόσο για την ταύτιση των συμφερόντων του αξιωματούχου με τον τόπο που βρισκόταν, ώστε του απαγόρευε ακόμη και να παντρευτεί εκεί κατά τη διάρκεια της θητείας του και για ένα χρόνο μετά το τέλος της. Και φυσικά δεν επιτρεπόταν να αποκτήσει εκεί, ο ίδιος ή έναντι τρίτου, κάποια *prebenda* ή *beneficium* (άρθρο 20)²⁵.

Η παρέμβαση της μητρόπολης στην ιδιωτική ζωή ενός αξιωματούχου ήταν μεγάλη. Τη θεωρούσε όμως απαραίτητη προτεραιότητα και ως βάση, πάνω στην οποία θα μπορούσε να στηριχτεί μια σωστή και στέρεη δημόσια ζωή. Η απόσταση από την κεντρική εξουσία, το τοπικό περιβάλλον και το προσωπικό συμφέρον ήταν ικανά να οδηγήσουν έναν αξιωματούχο σε ενέργειες αντίθετες προς το συμφέρον της Βενετίας. Ωστόσο δεν θα πρέπει να θεωρηθεί ότι όλοι οι αξιωματούχοι των αποικιών ήταν εν δυνάμει αμελείς στην εκτέλεση των υποχρεώσεών τους ή παραβάτες του νόμου. Η μητρόπολη όμως όφειλε να λάβει εκ των προτέρων όλα τα απαραίτητα μέτρα, από τη στιγμή μάλιστα που δεν έλειπαν και τα σχετικά παραδείγματα. Από την πλευρά των αξιωματούχων, και ιδιαίτερα των ανώτατων, όπως ήταν ο δούκας και ο καπιτάνος Κρήτης, δεν θα πρέπει να παραβλέψει κανείς το γεγονός ότι η θέση τους στις αποικίες αποτελούσε ένα σκαλοπάτι αρκετά υψηλό, που οδηγούσε σε άλλα ανώτατα αξιώματα στην ίδια τη Βενετία. Μια ευδόκιμη λοιπόν υπηρεσία στην αποικία μπορούσε να αποδειχτεί ιδιαίτερα αποδοτική στη μελλοντική καριέρα του αξιωματούχου.

Από τις υπόλοιπες γενικές αρχές, τις οποίες ο καπιτάνος ήταν υποχρεωμένος να τηρήσει, ξεχωρίζουν εκείνες που έχουν σχέση με την αναφορά

²³. Βλ. και ό. π., 145, αρ. 40/10.

²⁴. Βλ. και ό. π., 145, αρ. 40/5.

²⁵. Βλ. και ό. π., 145, αρ. 40/6.

του και την απόδοση λογαριασμών μετά τη λήξη της θητείας του και την επιστροφή του στη Βενετία. Στην Εντολή του *Mudatio* περιέχεται μια αρκετά παλαιότερη απόφαση (14 Φεβρουαρίου 1376), που αφορά όλους τους αξιωματούχους και η οποία καθορίζει ότι ο οικονομικός απολογισμός των αξιωματούχων προς τους υπεύθυνους υπαλλήλους, τους *officiales rationum* δηλαδή, έπρεπε να γίνεται το αργότερο ένα μήνα μετά την άφιξή τους στη Βενετία (άρθρο 10). Μεταξύ όμως των τελευταίων πρόσθετων άρθρων, υπάρχουν δύο, τα οποία αναφέρονται στο ίδιο θέμα και είναι νεότερα. Σύμφωνα με το πρώτο (άρθρο 40)²⁶ το χρονικό περιθώριο υποβολής του οικονομικού απολογισμού μειώνεται στο μισό και από ένας μήνας γίνεται 15 μέρες. Διευκρινίζεται ακόμη στο ίδιο άρθρο ότι σε περίπτωση που θα διαπιστω-νόταν κάποια παράβαση, το πρόστιμο που θα επιβαλλόταν θα κρατούνταν από το μισθό του καπιτάνου, ενώ ο ίδιος όφειλε επίσης 15 μέρες μετά την υποβολή των λογαριασμών του να επιστρέψει στους ίδιους υπαλλήλους τα χρήματα που τυχόν είχαν περισσέψει από αυτά που του είχαν δοθεί για έξοδα και μετακινήσεις (*ab expensis et agotiis suis*). Νέα απόφαση (1 Μαρτίου 1401) επαναλαμβάνει την υποχρέωση όλων των αξιωματούχων, ειδικά της Κρήτης, να παραδίνουν μετά το τέλος της θητείας τους τα κατάστιχα με τους λογαριασμούς τους. Σε περίπτωση που ο αξιωματούχος δεν θα επέστρεφε αμέσως στην πατρίδα, τότε όφειλε να τα στείλει. Παρεχόταν για το σκοπό αυτό χρονικό διάστημα δύο μηνών, μετά το τέλος των οποίων ο αξιωματούχος θα καταδικαζόταν σε πρόστιμο 200 χρυσών δουκάτων, που θα εισπράττονταν από την περιουσία του. Ο κανόνας έπρεπε να τηρείται αυστηρά από όλους και τονίζεται ότι δεν επρόκειτο να δοθεί χάρη σε κανέναν (άρθρο 43).

Ο έλεγχος των αξιωματούχων των αποικιών, που διαχειρίζονταν δημόσιο χρήμα, ήταν βασικό μέλημα της κεντρικής διοίκησης και για το λόγο αυτό εξάλλου είχε συσταθεί ειδική υπηρεσία (*officiales rationum veterum*). Οι υπάλληλοι αυτοί έπρεπε να εξετάζουν με μεγάλη προσοχή τους λογαριασμούς, χρησιμοποιώντας κάθε μέσο, ακόμα και επιπλέον πρόσωπα, για να πετύχουν το καλύτερο αποτέλεσμα (άρθρο 10). Η χρηματοδότηση προς τις κυβερνήσεις των αποικιών βάραινε σημαντικά τον προϋπολογισμό της Βενετίας, η οποία με κάθε ευκαιρία τόνιζε στους υπεύθυνους αξιωματούχους να κάνουν ό,τι ήταν δυνατόν για τη μείωση των δημόσιων εξόδων. Ένα μεγάλο μερίδιο του προϋπολογισμού αυτού καταναλωνόταν σε μισθούς δημόσιων υπαλλήλων, που ο αριθμός τους ήταν μεγάλος. Η μείωση των εξόδων έτεινε πάντα και προς αυτή την κατεύθυνση, παρόλο που όλοι οι υπάλληλοι ήταν απολύτως

²⁶ Βλ. και ό. π., 137, αρ. 26.

απαραίτητοι για το διοικητικό σύστημα που είχε επιβληθεί. Είναι χαρακτηριστική στην Εντολή που εξετάζουμε η περικοπή του μισθού του νοταρίου που απασχολούσε ο καπιτάνος στην Κρήτη (άρθρο 11)²⁷. Εφόσον, όπως αναφέρεται στο σχετικό άρθρο, τα χρήματα που κέρδιζε νόμιμα ο νοτάριος με διάφορους άλλους τρόπους, όπως όλοι οι γραφείς, ήταν αρκετά για να ζήσει, τότε ο μισθός που εισέπραττε μέχρι τότε αποφασίστηκε να περικοπεί. Για να ελαφρυνθεί όμως το δημόσιο, ο μισθός αυτός δεν έπρεπε με κανένα τρόπο να δοθεί σε άλλο πρόσωπο. Τον ίδιο στόχο είχαν επίσης και οι αυστηρές προειδοποιήσεις προς τους αξιωματούχους να μη διορίζουν, ανταποδίδοντας κάποια χάρη, πρόσωπα σε δημόσιες έμμισθες θέσεις, συμπεριλαμβανομένων, όπως είδαμε, και των μελών της οικογένειάς τους. Το πρόστιμο για κάθε τέτοια παράβαση ανερχόταν στις 1.000 λίβρες (άρθρο 44).

Τη βελτίωση του διοικητικού συστήματος των αποικιών, της κατάστασης που επικρατούσε εκεί, καθώς και της θέσης, στην οποία είχαν υπηρετήσει, στόχευαν οι προφορικές αναφορές που ήταν υποχρεωμένοι να δίνουν όλοι οι αξιωματούχοι επιστρέφοντας στη Βενετία. Δεκαπέντε μέρες μετά την επάνοδό τους όφειλαν, είτε τους είχε ζητηθεί είτε όχι, να παρουσιαστούν στο δόγη και το συμβούλιό του και να εκθέσουν όλα όσα γνώριζαν και πίστευαν ότι θα βοηθούσαν στη βελτίωση της κατάστασης στην αποικία και στην καλύτερη προστασία της (άρθρο 21)²⁸. Στη συνέχεια και το αργότερο τρεις μήνες μετά την επάνοδό τους, προαιρετικά στην περίπτωση αυτή, μπορούσαν να εκθέσουν τα ίδια στη Γερουσία για το καλό πάντα της Βενετίας και της αποικίας, αλλά και του ίδιου του αξιώματος που είχαν υπηρετήσει (άρθρο 22). Και κατά τη διάρκεια όμως της θητείας του κάθε αξιωματούχου ήταν υποχρεωμένος κατά διαστήματα, που δεν ήταν επακριβώς καθορισμένα, να πληροφορεί τις μητροπολιτικές αρχές για τα όσα συνέβαιναν στο νησί, πάντα προς όφελος όλων (άρθρο 13).

Ως μέλος της τοπικής κυβέρνησης ο καπιτάνος Κρήτης ήταν ισότιμος προς το δούκα και τους συμβούλους του και έπαιρνε μέρος με δικαίωμα ψήφου σε όλες τις συνεδριάσεις, ιδιαίτερα σε εκείνες που είχαν ως αντικείμενο συζήτησης ζητήματα, όχι μόνο στρατιωτικά και αμυντικά, αλλά και εξωτερικής και εσωτερικής ασφάλειας, κοινωνικής και οικονομικής πολιτικής²⁹. Ενδει-

²⁷. Βλ. και ό.π., 194, αρ. 11.

²⁸. Βλ. και ό.π., 145, αρ. 40/8.

²⁹. Ο καπιτάνος, για παράδειγμα, συμμετέχει στις αποφάσεις για τους πλειστηριαμούς δημόσιας περιουσίας (γη, σπίτια κλπ.) ή στον έλεγχο της σωστής λειτουργίας των Γραμματειών (*cancellarie*) (NOIRET, *Documents*. 25-26, 51).

κτικό της ουσιαστικής ισοτιμίας των δύο ανώτατων αξιωματούχων, δούκα δηλαδή και καπιτάνου, είναι το γεγονός ότι σε περίπτωση θανάτου του ενός τον αντικαθιστούσε ο άλλος μέχρι την άφιξη νέου προσώπου³⁰.

Αναγκαία ήταν η προσαρμογή της μέχρι τα μέσα του 14ου αιώνα διαδικασίας λήψης των αποφάσεων, εφόσον ο καπιτάνος Κρήτης ήταν νέος θεσμός, ο οποίος μάλιστα δεν αντικαθιστούσε κάποιον άλλο αξιωματούχο, αλλά προσετίθετο στους ήδη υπάρχοντες. Διευκρινίσεις σχετικά με το θέμα παρείχε η μητρόπολη με αποφάσεις των αρμόδιων σωμάτων της προς την κυβέρνηση του νησιού. Διαφωνία φαίνεται ότι είχε προκύψει το 1388 ακόμη και μεταξύ του δούκα και του καπιτάνου. Σε απάντηση της γερουσίας τονίζεται ότι ο καπιτάνος ήταν ένας ανώτατος αξιωματούχος εκλεγμένος από τα αρμόδια όργανα της μητρόπολης και συνυπεύθυνος, μαζί με το δούκα και τους συμβούλους του, για τη λήψη αποφάσεων, ιδιαίτερα μάλιστα όταν αυτές αφορούσαν την άμυνα και την προστασία του νησιού³¹.

Στην Εντολή του *Mudatio* περιλαμβάνονται τέσσερα άρθρα, τα οποία αναφέρονται στην εξέταση τοπικών προβλημάτων. Δούκας, σύμβουλοι και καπιτάνος έπρεπε να εξετάζουν με μεγάλη προσοχή τα λόγια και τις πράξεις κάθε προσώπου, τα οποία είχαν σκοπό να πλήξουν την ασφάλεια της Κρήτης με επανάσταση, προδοσία ή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο (άρθρο 31). Όπως συνέβαινε σε όλες τις περιπτώσεις, η απόφαση έπρεπε να λαμβάνεται με πλειοψηφία ύστερα από ψηφοφορία, και όποια κι αν ήταν αυτή έπρεπε να εφαρμόζεται με αυστηρότητα. Εξαιτίας της τετραμελούς πλέον σύνθεσης του ανώτατου κυβερνητικού σχήματος προβλεπόταν ότι σε περίπτωση ισοψηφίας, στη νέα ψηφοφορία θα συμμετείχε μετά από κλήρωση και ένας από τους ταμίες.

Σύμφωνα με παλαιότερη τακτική, και πριν από την ύπαρξη του καπιτάνου, οι μετακινήσεις του δούκα και των συμβούλων του εντός Κρήτης για υπηρεσιακούς λόγους αποφασίζονταν από τους ίδιους και το τοπικό Μεγάλο Συμβούλιο. Στο εξής τη θέση του Μεγάλου Συμβουλίου για την απόφαση αυτή καταλάμβανε ο καπιτάνος. Από τα ίδια πρόσωπα θα αποφασίζονταν και οι μετακινήσεις των ρεκτόρων Χανίων, Ρεθύμνου και Σητείας (άρθρο 37)³². Η τετραμελής κυβέρνηση της Κρήτης αποφάσιζε ακόμη με πλειοψηφία για τη

30. Βλ. για παράδειγμα απόφαση της βενετικής γερουσίας το 1398, σύμφωνα με την οποία αν ένας από τους δύο πέθαινε λόγω της επιδημίας που είχε εξαπλωθεί εκείνο τον καιρό στο Χάνδακα, τότε θα τον αντικαθιστούσε ο άλλος (NOIRET, *Documents*, 95).

31. NOIRET, *Documents*, 19.

32. Βλ. και ΘΕΟΤΟΚΗΣ, *Θεαπίσματα*, 201, αρ. 23.

διοργάνωση στόλου εναντίον των Τούρκων (άρθρο 38)³³. Στην απόφαση αυτή ήταν αναγκαίο να συμφωνήσουν και οι φεουδάρχες του νησιού, οι οποίοι θα έβαζαν και τα μισά από τα έξοδα της διοργάνωσης. Εφόσον ο στόλος διοργανωνόταν τελικά, η κυβέρνηση και μόνο αυτή θα αποφάσιζε τις τελικές του κινήσεις, αν δηλαδή θα κατευθυνόταν προς την Τουρκία και αν θα αποβίβαζε στρατό.

Την άμυνα του νησιού και τη μεγαλύτερη συμμετοχή των ντόπιων στην απόκρουση εχθρών και την αποτροπή επαναστατικών κινήσεων είχε στόχο το μέτρο της απελευθέρωσης βιλάνων για σημαντικές υπηρεσίες προς το κράτος. Όπως αναφέρει η Εντολή του καπιτάνου, παλαιότερα η απελευθέρωση βιλάνων με οποιοδήποτε τρόπο απαγορευόταν στο δούκα και τους συμβούλους του, σύμφωνα με τις Εντολές τους. Στο εξής οι τρεις προηγούμενοι μαζί με τον καπιτάνο, τόσο σε περίοδο ειρήνης όσο και πολέμου, μπορούσαν να προξούν σε τέτοια ενέργεια για βιλάνους που είχαν προσφέρει σημαντικές υπηρεσίες υπέρ της Βενετίας (άρθρο 39)³⁴. Οι βιλάνοι μπορεί να ήταν είτε δημόσιοι είτε ιδιωτικοί· στη δεύτερη περίπτωση οι ιδιοκτήτες τους θα αποζημιώνονταν αναλόγως. Το μέτρο αυτό έπρεπε να ανακοινώνεται στο Χάνδακα και στην ενδοχώρα δύο φορές το χρόνο, ώστε να παρακινεί κατά διαστήματα τους ενδιαφερομένους.

Κατά τον ίδιο τρόπο οι παραπάνω ήταν συνυπεύθυνοι και για την ηρεμία στο νησί και την πάταξη της εγκληματικότητας, που φαίνεται ότι είχε πάρει μεγάλες διαστάσεις στα τέλη του 14ου αιώνα. Το 1397 η βενετική γερούσια διέταξε τον καπιτάνο, το δούκα και τους συμβούλους να εξετάσουν το θέμα και να λάβουν αποφάσεις³⁵.

Είναι γεγονός πάντως ότι παρόλο που ο καπιτάνος ήταν ο αρχηγός του στρατού και υπεύθυνος για την προστασία της Κρήτης, οι αποφάσεις για την αμυντική πολιτική παίρνονταν μαζί με το δούκα και τους συμβούλους του. Εκείνος είχε στη συνέχεια την ευθύνη της εφαρμογής των αποφάσεων και της αποτελεσματικότητας των μέτρων, τα οποία ο ίδιος ως γνώστης του θέματος είχε προτείνει.

³³. Βλ. και ό. π., 200-201, σφ. 22.

³⁴. Βλ. και ό. π., 203, σφ. 27. Στην πραγματικότητα το δικαίωμα αυτό το είχαν ο δούκας και οι σύμβουλοι. Το συγκεκριμένο άρθρο αναφέρεται μάλλον στην προσπάθεια περιορισμού των απελευθερώσεων που είχε αρχίσει να επιβάλλει η Βενετία από τα τέλη του 14ου αιώνα. Ίσως ο μόνος σημαντικός λόγος για απελευθέρωση βιλάνων παρέμενε η προσφορά υπηρεσίας στο κράτος.

³⁵. NOIRET, *Documents*, 90.

Ως ο ανώτατος στρατιωτικός αξιωματούχος είχε διοικητικά και δικαστικά καθήκοντα στα πλαίσια του στρατού. Άμεση σχέση με τις στρατιωτικές αρμοδιότητες του καπιτάνου είχε το σύστημα άμυνας του νησιού. Στη Βενετία την άμυνα τη ρύθμιζαν η Signoria και τα διάφορα Συμβούλια. Το βάρος της ασφάλειας και της φρούρησης του αποικιακού κράτους της Γαληνοτάτης έεπεφε στο ναυτικό. Επικεφαλής του βενετικού στόλου ήταν ο καπιτάνος του Κόλπου (*capitaneus Golfi*), ο οποίος είχε στη δικαιοδοσία του έξι έως δέκα γαλέρες. Σε έκτακτες περιπτώσεις διοριζόταν με απόλυτη εξουσία ο Γενικός Καπιτάνος της Θάλασσας. Οι γαλέρες του στόλου ναυπηγούνταν και εξοπλί-ζονταν κατά το μεγαλύτερο μέρος στη Βενετία. Παράλληλα, κάθε αποικία αναλάμβανε τη ναυπήγηση και —ή μόνο— τον εξοπλισμό ενός επιπλέον αριθμού γαλερών, ανάλογα με την περίπτωση ή το μέγεθος της αποικίας³⁶. Στην Κρήτη, λόγω της στρατηγικής της σημασίας, εξοπλιζόνταν στα ναυπηγεία του Χάνδακα δύο γαλέρες κάθε χρόνο με έξοδα κυρίως των ντόπιων φεουδαρχών. Τη διοίκηση κάθε γαλέρας είχε ο σοπρακόμιτος (*sopracomitus*) που εκλεγόταν από τη Γερουσία. Μόνο οι σοπρακόμιτοι των γαλερών της Κρήτης εκλέγονταν μέχρι το 1363 από την τοπική Γερουσία και στη συνέχεια μέχρι το 1388 από το Μεγάλο Συμβούλιο της μητρόπολης. Μετά το 1388 και λόγω της σπουδαιότητας της θέσης τους η εκλογή τους ανατέθηκε σε τοπικούς φορείς, σε ένα σύνολο δηλαδή αξιωματούχων και σωμάτων του νησιού, που αποτελούσαν το αντίστοιχο του βενετικού *Collegio*. Σ' αυτούς περιλαμβάνονταν ο δούκας και οι σύμβουλοί του, ο καπιτάνος, οι τέσσερις ταμίες, οι τέσσερις υπάλληλοι «της νύκτας» και οι 12 δικαστές³⁷.

Το σύστημα άμυνας των βενετικών αποικιών του Αιγαίου ήταν προέκταση εκείνου της Αδριατικής. Σε περιόδους κινδύνου στην περιοχή επενέβαινε ο καπιτάνος του Κόλπου. Στην Κρήτη όμως, λόγω του μεγέθους της, αλλά και του ενδειμικού προβλήματος των επαναστάσεων, υπήρχαν εγκατεστημένες μόνιμες φρουρές, οι οποίες σε περίπτωση ανάγκης υποστηρίζονταν από το ναυτικό. Σύμφωνα με το αρχικό σύστημα άμυνας της Κρήτης τον τοπικό στρατό τον οργάνωναν οι φεουδάρχες (*varnitio*), υποχρέωση που απέρρεε από την κατοχή φεούδου, είτε καβαλαρίας είτε σερβενταρίας³⁸. Η συγκρότηση του

³⁶. Για το σύστημα άμυνας της Βενετίας, βλ. THIRIET, *Romanie*, 243-256.

³⁷. THIRIET, *Délibérations*, τόμ. 2, 96, αρ. 1022· *Duca di Candia, Ducali e Lettere ricevute (1358-1360; 1401-1405)*, έκδ. F. THIRIET, Fonti per la Storia di Venezia, Sez. I - Archivi Pubblici, Βενετία 1978, 104-105, αρ. 104.

³⁸. Για τη στρατιωτική οργάνωση στην Κρήτη και το σύστημα άμυνας, βλ. THIRIET, *Romanie*, 251-256· Elisabeth SANSCHI *La notion de «feudum» en Crète vénitienne (XIIIe-XVe*

στρατού, με προσωπική υπηρεσία του φεουδάρχη ή/και με έμμισθους στρατιώτες, είχε από τα μέσα του 14ου αιώνα, και κυρίως κατά το 15ο αιώνα αποδυναμωθεί και είχε αντικατασταθεί από την καταβολή εκ μέρους των φεουδαρχών στο τοπικό δημόσιο Ταμείο ανάλογου χρηματικού ποσού (*disvartitio*), στην ουσία δηλαδή προστίμου για τη μη εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους. Τα χρήματα αυτά χρησιμοποιούνταν από το κράτος για τη συγκρότηση και τη συντήρηση μισθοφορικού πλέον στρατού (*banderie-stipendiarii*), στα έξοδα του οποίου συμμετείχε και η ίδια η Βενετία. Μια επιπλέον υποχρέωση των φεουδαρχών ήταν η υπηρεσία στα κάστρα. Κάθε κάτοχος μιας καβαλαρίας ήταν υποχρεωμένος να προσφέρει έναν πεζό στρατιώτη για τη φρουρά του κάστρου, στην περιοχή του οποίου βρισκόταν το φέουδό του. Από την υποχρέωση απαλλάσσονταν εκείνοι που το φέουδό τους απείχε πάνω από πέντε *milliaria* (7,5 χιλιόμετρα περίπου) από το πλησιέστερο κάστρο. Οι κάτοχοι σερβενταριών δεν φαίνεται να συμμετέχουν στο σύστημα αυτό, μάλλον λόγω του επιπλέον κόστους που απαιτούσε η υπηρεσία αυτή, πέρα από εκείνο της *varnitio*. Τη θέση του πεζού στρατιώτη μπορούσε να πάρει ο ίδιος ο φεουδάρχης με προσωπική υπηρεσία τεσσάρων μηνών. Και το σύστημα όμως αυτό άρχισε σταδιακά να αποδυναμώνεται, με αποτέλεσμα κατά το 15ο αιώνα να έχει, εν μέρει τουλάχιστον, αντικατασταθεί από χρηματική αποζημίωση των φεουδαρχών προς το κράτος³⁹.

Και ενώ στις άλλες αποικίες ο ανώτατος άρχων ήταν ταυτόχρονα και επικεφαλής του στρατού με τον τίτλο του καπιτάνου, στην Κρήτη η εξουσία ήταν διαχωρισμένη. Το νησί είχε διαιρεθεί σε καστελανίες, καθεμιά από τις οποίες περιελάμβανε ένα φρούριο, στο οποίο ήταν εγκατεστημένος ο καστελάνος, ο αρχηγός δηλαδή της φρουράς και της καστελανίας, ο οποίος στα πρώτα χρόνια της κατάκτησης φαίνεται να ταυτίζεται με τον καπιτάνο του σεξτερίου⁴⁰. Αργότερα, τουλάχιστον δηλαδή από τις αρχές του 14ου αιώνα, οι δικαιοδοσίες που ανήκαν σε ένα πρόσωπο μοιράστηκαν σε δύο, τον καστελάνο και τον καπιτάνο «για τις κλοπές» (*capitaneus super/pro furtis*). Οι καστελάνοι εκλέγονταν από το δούκα και τους συμβούλους του, οι οποίοι είχαν και την ευθύνη γενικά της αμυντικής πολιτικής και την εποπτεία της εφαρμογής της.

siècles), Μοντιέ 1976, 69-87· S. COSENTINO *Aspetti e problemi del feudo veneto-cretese (sec. XIII-XIV)*, Μπολόνια 1987 [Quaderni della Rivista di Studi Bizantini e Slavi 3], 18-25, 45-76.

³⁹ Βλ. COSENTINO. *Aspetti*, 71-73.

⁴⁰ Βλ. Σ. Μ. ΘΕΟΤΟΚΗΣ, Τα καπιτουλάγια της βενετοκρατούμενης Κρήτης, 1298-1500, *Επετηρίς Εταιρείας Κρητικών Σπουδών* 4, 1941, 123. Πρβλ. THIRIET, *Romanie*, 252, ο οποίος αναφέρει ότι στις καστελανίες είχαν την έδρα τους οι καστελάνοι ή καπιτάνοι.

Συνέχισαν να είναι αρχηγοί της φρουράς του κάστρου και υπεύθυνοι για την ασφάλεια της περιοχής που έλεγχαν, ενώ ταυτόχρονα ασκούσαν και κάποια διοικητικά και δικαστικά καθήκοντα. Στα μέσα περίπου του 14ου αιώνα υπήρχαν στην Κρήτη 14 καστελανίες⁴¹. Οι καπιτάνοι «για τις κλοπές» ανέχονταν σε τέσσερις έως έξι, είχαν ετήσια θητεία και εκλέγονταν συνήθως κάθε φθινόπωρο από το Μεγάλο Συμβούλιο του Χάνδακα. Δεν είχαν ακριβώς στρατιωτικά καθήκοντα, αλλά ως ένα είδος αστυνομικών συνέβαλλαν στην ασφάλεια και την ηρεμία της υπαίθρου. Έλεγχαν όλες τις καταγγελίες κυρίως για κλοπές (*querellas furtoium*), αλλά και άλλες παρανομίες, και εισέπρατταν τα πρόστιμα που επιβάλλονταν για τους λόγους αυτούς στους κατοίκους της υπαίθρου. Κάλυπταν τις κεντροανατολικές περιοχές της Κρήτης, ενώ αντίθετα για τις δυτικές (περιοχές δηλαδή Ρεθύμνου και Χανίων) δεν μαρτυρείται κάτι ανάλογο. Δεν δρούσαν ως σώμα, αλλά καθένας είχε στην επίβλεψή του μια συγκεκριμένη περιοχή, η οποία πολλές φορές ονομάζεται σεξτέριο, ένδειξη ότι οι υπάλληλοι αυτοί είχαν αντικαταστήσει σε κάποιες δικαιοδοσίες τους παλιούς καπιτάνους των σεξτερίων⁴².

Φαίνεται με βάση τα παραπάνω ότι σημαντικό βάρος της αμυντικής θωράκισης της Κρήτης έπεφτε στο μισθοφορικό στρατό, ο οποίος ήταν συγκροτημένος σε σώματα, τις μπαντερίες (*banderie*), οι οποίες διακρίνονταν σε πεζικές και ιππικές και είχαν ως επικεφαλή τους τον *comestabilis*. Η πεζική περιελάμβανε 20 στρατιώτες και η ιππική 15-18 ιππείς.

Το δούκα ως γενικό επόπτη και τους καστελάνους ως αρχηγούς του μισθοφορικού στρατού ήλθε να υποκαταστήσει ο καπιτάνος Κρήτης. Στη δικαιοδοσία του επίσης ανήκε η φρουρά του Χάνδακα και του βούργκου του (άρθρο 5). Με την εκλογή του μάλιστα προέκυψε αντιδικία μεταξύ του καπιτάνου Χάνδακα και των υπαλλήλων «της νύκτας» για την εποπτεία των περιπόλων της πόλης. Με απόφαση της 14ης Φεβρουαρίου 1376 καθορίστηκε ότι η νυκτερινή περίπο-

41. THIRIET, *Romanie*, 252.

42. Οι περιοχές για τις οποίες αναφέρονται καπιτάνοι «για τις κλοπές» είναι: *capitaneus [in sexterio] Castri Novi, [in risa] Ponentis, Levantis. [in sexterio] Belvideris, [in sexterio] Padiade, Mirabelli et Gerapetre, Sithie*. Κατά διαστήματα εγκρίνονταν τέτοιοι καπιτάνοι έκτακτοι και για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα και σε άλλες περιοχές όπως ήταν η Μεσαρά. Βλ. ενδεικτικά: *Duca di Candia. Quatercus Consiliorum. (1340-1350)*, εκδ. Paola RATTI VIDULICH, *Fonti per la Storia di Venezia*, Sez. 1 - *Archivi Pubblici*, Βενετία 1976, 5-7, σφ. 1-7· 10-11, σφ. 14. Πρβλ. THIRIET, *Romanie*. 252-253. Φαίνεται πως τους καπιτάνους «για τις κλοπές» αφορά και το καπιτουλάριο των καπιτάνων που έχει σωθεί, αν λάβουμε υπόψη το περιεχόμενό του (βλ. E. GERLAND, *Das Archiv des Herzog von Kandia*, Στρασβούργο 1899, 100-102· ΘΕΟΤΟΚΗΣ, *Τα καπιτουλάρια*, 149-151).

λος ανήκε στη δικαιοδοσία του καπιτάνου Κρήτης. Τονίζεται μάλιστα ότι ο τελευταίος μαζί με το δούκα, ή ο ένας από τους δύο, θα επέβαλλαν τις ποινές στους παραβάτες που θα συλλαμβάνονταν κατά τη διάρκεια της περιπολίας αυτής (άρθρο 6)⁴³. Σύμφωνα με μία από τις παλαιότερες αποφάσεις, της 27ης Ιανουαρίου 1369, στις αρμοδιότητες του καπιτάνου Κρήτης ανήκε και η εκλογή του καπιτάνου του βούργου του Χάνδακα (άρθρο 28). Η εποπτεία της φρούρησης της πόλης και του βούργου της επιβεβαιώνεται και σε άλλο άρθρο της Εντολής, ύστερα από σχετική ερώτηση του καπιτάνου. Διευκρινίζεται μάλιστα ότι ο ίδιος εκλέγει όχι μόνο τον καπιτάνο του βούργου, αλλά και τους άλλους βαθμοφόρους της φρουράς (άρθρο 32). Είναι φανερό πως μετά τη θεσμοθέτηση του αξιώματος του καπιτάνου Κρήτης επικράτησε σχετική σύγχυση στον τρόπο εκλογής υπαλλήλων και αξιωματούχων. Σε ερώτημα του δούκα, των συμβούλων του και των ρεκτόρων, όπως αναφέρεται στην Εντολή, δεν δίνεται απάντηση στο ποιος εκλέγει τους καστελλάνους, τους γραφείς και τους άλλους υπαλλήλους της Κρήτης (άρθρο 32).

Ωστόσο δύο αποφάσεις της 15ης Μαΐου 1383 καθόριζαν τον τρόπο εκλογής ορισμένων αξιωματούχων, μεταξύ των οποίων και των καστελλάνων. Σύμφωνα με τη μέχρι τότε τακτική, όπως αναφέρεται στην πρώτη απόφαση, όταν η θέση κάποιου υπαλλήλου ή καστελλάνου χήρευε, τότε ύστερα από κλήρωση ένας από τα τρία μέλη της κυβέρνησης αναλάμβανε να επιλέξει και να διορίσει το πρόσωπο που κατά τη γνώμη του ήταν το καλύτερο. Για μια πιο αδιάβλητη διαδικασία και για το συμφέρον πάντα της πολιτείας αποφασίστηκε ότι στο εξής τα τρία μέλη της κυβέρνησης (δούκας και δύο σύμβουλοι) θα υποδείκνυαν από ένα πρόσωπο ο καθένας και στη συνέχεια θα συγκαλούσαν συμβούλιο, στο οποίο θα συμμετείχαν ο καπιτάνος και οι ταμίες του νησιού, και το οποίο θα εξέλεγε με απλή πλειοψηφία το καταλληλότερο πρόσωπο. Αν αυτό δεν γινόταν, η διαδικασία άρχιζε και πάλι από την αρχή με την υπόδειξη από το δούκα και τους συμβούλους του τριών νέων υποψηφίων, από τους οποίους αποκλείονταν όσοι είχαν λάβει μέρος στην προηγούμενη ψηφοφορία⁴⁴. Στη δεύτερη απόφαση της Γερουσίας η ανάλογη διαδικασία εκλογής επιβεβαιώνεται για τους καστελλάνους, τους υπαλλήλους και τους δικαστές του Χάνδακα. Στο συμβούλιο της εκλογής συμμετείχαν στην περίπτωση αυτή ο δούκας

⁴³. Βλ. και ΘΕΟΤΟΚΗΣ, *Θεσπίσματα*, 191, αφ. 1· 201, αφ. 24.

⁴⁴. Κατά την ψηφοφορία στη βενετική Γερουσία είχε απορριφθεί άλλη πρόταση, η οποία έλεγε ότι στο συμβούλιο εκλογής έπρεπε να συμμετέχουν ο καπιτάνος, ένας από τους ταμίες, ένας από τους δικαστές *proprii* και ένας από τους δικαστές *petitionum* (ΘΕΟΤΟΚΗΣ, *Θεσπίσματα*, 2/2, 243, αφ. 12).

και οι σύμβουλοί του, ο καπιτάνος, και ύστερα από κλήρωση ένας από τους έξι δικαστές, ένας από τους ταμίες και ένας από τους υπαλλήλους «της νίκτας», συνολικά δηλαδή επτά πρόσωπα⁴⁵.

Στις μπαντερίες στρατολογούνταν ικανοί άνδρες από τη Δύση, ενώ αποκλείονταν κατηγορηματικά οι Έλληνες και όσοι από τους Δυτικούς είχαν παραμείνει στο νησί πάνω από 10 χρόνια (άρθρο 24). Ο στρατιώτης, που ήταν ταγμένος να υπερασπίζει την αποικία έναντι οποιουδήποτε εξωτερικού ή εσωτερικού εχθρού, δεν έπρεπε να συνδέεται στενά, είτε λόγω καταγωγής είτε λόγω συγγένειας, με τον τόπο. Μόνο έτσι μπορούσε να αποφευχθεί κάθε μεροληπτική στάση του στρατιώτη τόσο σε περίπτωση επανάστασης, που ήταν υποχρεωμένος να πολεμήσει εναντίον συμπατριωτών του ή συγγενικών του προσώπων, όσο και σε περίπτωση εξωτερικής απειλής από μίσος προς τους κατακτητές Βενετούς. Η αρχή αυτή έπρεπε να τηρείται αυστηρά. Φαίνεται όμως πως οι παραβιάσεις της αρχής αυτής ήταν πολλές και στο στρατό είχαν καταταγεί κάποιои Έλληνες, αλλά και Δυτικοί που από την αρχή ή στη συνέχεια είχαν συνάψει γάμο με ντόπιες.

Σε μια προσπάθεια εκκαθάρισης του στρατού από τα παραπάνω πρόσωπα και ταυτόχρονα περιορισμού των δημοσίων εξόδων, στις 10 Φεβρουαρίου 1371, αποφασίστηκε ότι με ευθύνη του καπιτάνου έπρεπε να απολυθούν από τις μπαντερίες όλοι οι τυχόν υπάρχοντες Έλληνες, καθώς και όλοι οι Δυτικοί που είχαν παντρευτεί Ελληνίδες, όπως επίσης και όλοι όσοι θα κρίνονταν ανεπαρκείς για τη θέση αυτή. Επιπλέον ο αριθμός των στρατιωτών σε κάθε μπαντερία έπρεπε να περιοριστεί στους είκοσι. Η απόλυση έπρεπε, σύμφωνα με την απόφαση, να πραγματοποιηθεί με μεγάλη προσοχή, και όλοι μαζί, καπιτάνος δηλαδή, δούκας και σύμβουλοι, όφειλαν να φροντίσουν ώστε τα πρόσωπα που θα απολύονταν να μη δημιουργήσουν ένταση⁴⁶. Με ξεχωριστή απόφαση της ίδιας ημερομηνίας ορίστηκε ότι για να καλυφθεί το κενό μετά την απόλυση των παραπάνω προσώπων ο νέος καπιτάνος ξεκινώντας για την Κρήτη έπρεπε να μεταφέρει μαζί του μια μπαντερία ιππέων και δύο πεζών⁴⁷.

Μετά την εφαρμογή της παραπάνω απόφασης το πρόβλημα της σύνθεσης του μισθοφορικού στρατού είχε θεωρητικά επιλυθεί. Παρέμενε όμως μόνιμα το πρόβλημα των στρατιωτών εκείνων που μετά τη στρατολόγησή τους αποδεικνύονταν για διάφορους λόγους ανίκανοι για τη θέση αυτή. Έτσι, ύστερα από πρόταση των κατά καιρούς καπιτάνων της Κρήτης, για να είναι οι μπαντερίες

⁴⁵. ΘΕΟΤΟΚΗΣ, *Θεσπίσματα*, 2/2, 243-244, σφ. 13.

⁴⁶. *Ο π.*, 2/2, 142, σφ. 35.

⁴⁷. *Ο π.*, 2/2, 142-143, σφ. 36.

πάντοτε σε καλή κατάσταση και καλά εξοπλισμένες, κάθε νέος καπιτάνος θα μετέφερε μαζί του από τη Βενετία δύο μπαντερίες πεζών και μία ιππέων, όπως συνέβη και το 1371. Με την άφιξή του στο Χάνδακα και μετά από επιθεώρηση των στρατιωτικών σωμάτων θα απέλυε όλους τους ανεπαρκείς στρατιώτες και τη θέση τους θα καταλάμβαναν οι νέοι που είχαν έλθει μαζί του από τη Βενετία (άρθρο 27). Σύμφωνα με την ίδια απόφαση, ο αριθμός των μισθοφόρων στρατιωτών έπρεπε να παραμένει πάντοτε σταθερός. Με τη ρύθμιση αυτή καθοριζόταν αυτόματα και ο αριθμός εκείνων που έπρεπε να απολύονται κάθε φορά και ο οποίος ήταν ίσος με τον αριθμό των στρατιωτών που θα έφθαναν στην Κρήτη. Το παραπάνω σύστημα επιβεβαιώνεται είκοσι χρόνια μετά, το 1391 δηλαδή, και με την ευκαιρία του διορισμού του νέου καπιτάνου Ιωάννη Barbado. Ο τελευταίος, σύμφωνα με την απόφαση της Γερουσίας, μπορούσε να πάρει μαζί του με προορισμό την Κρήτη 20 ιππείς και 30 πεζούς, οι οποίοι θα αντικαθιστούσαν ισάριθμους μισθοφόρους που θα απολύονταν εκεί μεταξύ των Ελλήνων και όσων θα κρίνονταν ανεπαρκείς. Τονίζεται μάλιστα στην ίδια απόφαση, όπως πάντα, ότι δεν έπρεπε να γίνει καμιά αύξηση στους μισθούς των στρατιωτών⁴⁸.

Προς όφελος της Βενετίας και για τον περιορισμό πάντα των δημοσίων εξόδων, ο καπιτάνος έπρεπε να φροντίζει με μεγάλη προσοχή ώστε να μην στρατολογούνται με μισθό υπηρέτες, βοηθοί, ακόλουθοι ή άλογα των στρατιωτών, πράγμα που θα επιβάρυνε υπερβολικά τον κρατικό προϋπολογισμό. Η τιμωρία για τον καπιτάνο που θα αποδεικνυόταν αμελής στην εφαρμογή των παραπάνω θα ήταν παραδειγματική. Η απόφαση θα ίσχυε αναδρομικά και όλα τα παρόμοια πρόσωπα, που θα εντοπιζόνταν στο στρατό, έπρεπε να απολυθούν. Τιμωρία καθιερωνόταν και για όλους εκείνους, όπως οι παραπάνω, που στο εξής θα προσπαθούσαν να στρατολογηθούν παράνομα με μισθό οι ίδιοι ή τα άλογά τους. Αν πετύχαιναν κάτι τέτοιο και ανακαλύπτονταν, θα έχαναν όλα τα χρήματα που είχαν μέχρι τότε εισπράξει και θα κατέβαλαν επιπλέον πρόστιμο 25 υπερπύρων (άρθρο 27).

Από τη στρατολόγηση στις μπαντερίες εξαιρούνταν επίσης οι γιοι, τα αδέρφια και οι συγγενείς των φεουδαρχών, καθώς και όλα τα πρόσωπα που κατοικούσαν μαζί τους (άρθρο 29). Για να μη «νοθευτούν» (*bastardentur*), όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η απόφαση, οι μπαντερίες, επαναλαμβάνεται με κάθε ευκαιρία και τονίζεται ο αποκλεισμός των Ελλήνων από αυτές. Η εφαρμογή των παραπάνω θα ίσχυε αναδρομικά και ο καπιτάνος δεν έπρεπε να παραβιάσει τη διαταγή για χάρη κανενός, διαφορετικά θα πλήρωνε πρόστιμο

⁴⁸. NOIRET, *Documents*, 40.

100 χρυσών δουνκάτων. Ήταν ακόμη υποχρεωμένος τουλάχιστον κάθε τρεις μήνες να στέλνει αναφορά στη Βενετία για τον αριθμό και την κατάσταση στην οποία βρίσκονταν οι στρατιώτες και οι μπαντερίες, για να έχουν οι μητροπολιτικές αρχές πλήρη εικόνα του στρατού της αποικίας (άρθρο 25).

Ένα άλλο κομμάτι, έστω και αποδυναμωμένο, του στρατού, εκείνο που προερχόταν από την υπηρεσία, προσωπική ή με «βοηθό» (*socius*), των φεουδαρχών ανήκε επίσης στην εποπτεία του καπιτάνου. Ο έλεγχος του τομέα αυτού γινόταν με τη διοργάνωση παρελάσεων (*monstre*) που διακρίνονταν σε δύο κατηγορίες: α. παρέλαση με πλήρη εξοπλισμό των στρατιωτών κάθε διοικητικής περιφέρειας του νησιού ξεχωριστά στην πόλη-έδρα της περιφέρειας (*monstra varnitionum*) και β. γενική παρέλαση με πλήρη εξοπλισμό όλων των στρατιωτών και των φεουδαρχών, που παρείχαν εκτός των άλλων και προσωπική υπηρεσία, ολόκληρης της Κρήτης στο Χάνδακα (*monstra generalis*). Όλα όσα αφορούσαν τη διοργάνωση και τον έλεγχο των παρελάσεων ανήκαν στον καπιτάνο Κρήτης, εκτός από τις τοπικές παρελάσεις στα Χανιά και στο Ρέθυμνο, που ανήκαν στη δικαιοδοσία των εκεί ρεκτόρων (άρθρο 7). Κατά τη διάρκεια της θητείας του, μέσα σε δύο χρόνια δηλαδή, όφειλε να διοργανώνει μια γενική παρέλαση και 5 τοπικές (άρθρο 36). Η γενική παρέλαση θα αντικαθιστούσε μία από τις τοπικές που μέχρι τότε, όπως φαίνεται, ήταν έξι⁴⁹.

Οι παρελάσεις αυτές δεν αποδείκνυαν μόνο το ετοιμοπόλεμο του στρατού, αλλά και τη συνέπεια των φεουδαρχών στις υποχρεώσεις τους. Αν κάποιος απ' αυτούς αμελούσε και δεν εξόπλιζε τον απαιτούμενο αριθμό και είδος στρατιωτών, όχι μόνο υποχρεωνόταν να το κάνει αμέσως, αλλά κατέβαλλε και χρηματικό «πρόστιμο» αυστηρά καθορισμένο, τη *disvarnitio*. Στην Εντολή του N. Mudatio τα ποσά για τη *disvarnitio* αναπροσαρμόζονται σε σχέση με τα παλαιότερα, που είχαν οριστεί, όπως αναφέρεται, από το δούκα Κρήτης Ανδρέα Κοπαρίο (1341-1343). Έτσι, το πρόστιμο για κάθε «βοηθό», που ο φεουδάρχης δεν είχε φροντίσει να είναι εξοπλισμένος, αυξανόταν από 3 σε 4 υπ. το μήνα και για κάθε ασπιδοφόρο (*scutiferus*)⁵⁰ από 2½ σε 3 υπ. το μήνα· για τα όπλα (*armi de fero*), που δεν είχε προμηθευτεί, από 16 soldī σε 1 υπ., για τα άλογα από 3 σε 4 υπ. και για τα ροντσίνια (άλογα για μεταφορές) από 2 σε 3 υπ.·

⁴⁹ Πρβλ. COSENTINO, *Aspetti*, 21-22, 70-71. Το 1259, σύμφωνα με διαταγή των αρχών της Βενετίας, ο δούκας και οι σύμβουλοί του έπρεπε να ελέγχουν μυστικά τη varnition των φεουδαρχών της περιοχής Ηρακλείου και Λασιθίου στο Χάνδακα τρεις φορές το χρόνο (G. SCAFFINI, *Notizie intorno ai primi cento anni della dominazione veneta in Creta*. Alessandria 1907, Appendice 32).

⁵⁰ Ο *scutiferus* ήταν βοηθός του ιππέα, υπεύθυνος για τη μεταφορά και τη συντήρηση των όπλων του δεύτερου. Ήταν ιδιαίτερα απαραίτητος κατά τη μάχη. Για τον εξοπλισμό γενικά των φεουδαρχών και των βοηθών τους, βλ. COSENTINO, *Aspetti*, 20-21.

τέλος, κάθε φορά που κάποιος φεουδάρχης δεν παρουσιαζόταν στην παρέλαση, σύμφωνα με τα καθιερωμένα, το πρόστιμο θα ανερχόταν σε 10 υπέρπυρα⁵¹. Η αύξηση αυτή των προστίμων είχε γίνει το 1344 και αφορμή υπήρξε πρεσβεία των φεουδαρχών της Κρήτης στη Βενετία, κατά την οποία ζητούσαν μεταξύ άλλων τη μείωση της *disvarnitio*, λόγω σοβαρών οικονομικών προβλημάτων που αντιμετώπιζαν. Η απάντηση —χαρακτηριστική της βενετικής πολιτικής— ήταν απόλυτη και αυστηρή. Η Βενετία όχι μόνο δεν μείωσε τα ποσά, αλλά προχώρησε στην παραπάνω αύξηση, υποστηρίζοντας ότι μετά την επανάσταση του 1343 οι φεουδάρχες όφειλαν να είναι πιο προσεκτικοί και επιμελείς στην άσκηση των καθηκόντων τους⁵². Όπως διαπιστώνεται από την Εντολή, τα πρόστιμα παρέμειναν ίδια μέχρι και το 1411, παρά τις δυσκολίες που είχε εντομεταξύ αντιμετώπισει στο νησί η Βενετία. Ο καπιτάνος όμως είχε τη δυνατότητα, αν το έκρινε σκόπιμο, να αυξήσει ακόμη περισσότερο τα παραπάνω πρόστιμα ή να επιβάλλει άλλες αυστηρότερες ποινές, με σκοπό την πιστή τήρηση από τους φεουδάρχες των υποχρεώσεών τους (άρθρο 35).

Κάθε φεουδάρχης, που είχε αναλάβει να εκτελεί τη *varnitio* με «βοηθό», έπρεπε να φιλοξενεί το πρόσωπο αυτό και την οικογένειά του στην κατοικία του και να τους συντηρεί με δικά του έξοδα. Τον όρο αυτό όφειλε να γνωρίζει και να φροντίζει για την εφαρμογή του ο καπιτάνος. Κάθε φορά λοιπόν που θα ανακάλυπτε σχετική παράβαση, ήταν υποχρεωμένος να επιβάλλει στο φεουδάρχη, που δεν είχε τηρήσει τα καθιερωμένα, πρόστιμο 10 υπ. για κάθε «βοηθό» και 6 υπ. για κάθε *sergente*⁵³, για τον οποίο ίσχυαν τα ίδια. Σε περίπτωση θανάτου κάποιου από τους παραπάνω, «βοηθού» δηλαδή και *sergente*, κάθε φεουδάρχης μπορούσε να ζητήσει μέσα σε οκτώ μέρες την αντικατάστασή του (άρθρο 34). Για λόγους ασφάλειας και ελέγχου των φεουδαρχών, η ίππευση των στρατιωτικών αλόγων από τους φεουδάρχες και οι περιοδείες εφίππων (*cavalcata*) επιτρέπονταν μόνο ύστερα από άδεια του καπιτάνου και εφόσον αυτό κρινόταν αναγκαίο (άρθρο 7).

Η παραχώρηση (*concessio*) φεούδων από το κράτος συνοδευόταν πάντα από το σχετικό όρκο των προσώπων που δέχονταν την προσφορά. Ο τύπος αυτός της παραχώρησης και ταυτόχρονα όρκου πίστης στη Βενετία και υπακοής στα όργανα εξουσίας τόσο της μητρόπολης όσο και της αποικίας είχε

⁵¹. Πρβλ. COSENTINO, *Aspetti*, 65-68.

⁵². SANSCHI, *La nozion*, 82.

⁵³. Ο *servens* ή *sergens* / *sergente* —που αντιστοιχούσε σε κάτοχο μισής καβαλαρίας— ήταν έφιππος με πανοπλία και ασπίδα, ελαφρύτερα όμως από αυτά των ιππέων (*miles*). Βλ. COSENTINO, *Aspetti*, 21.

καθιερωθεί ήδη από την πρώτη προσφορά φεούδων προς Βενετούς με την κατάκτηση του νησιού στις αρχές του 13ου αιώνα. Η επανάσταση του Αγίου Τίτου και το νέο πρόσωπο, δηλαδή ο καπιτάνος, που συμμετείχε πλέον στην τοπική κυβέρνηση της Κρήτης, οδήγησαν σε αναπροσαρμογή του κειμένου της «παραχώρησης», στην οποία θα ορκίζονταν πλέον οι φεουδάρχες. Στο σχετικό άρθρο της Εντολής του *Mudatio* αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι η παλαιότερη παραχώρηση είχε «εκπνεύσει έτσι, ώστε δεν μπορούσε πια να κρατηθεί ζωντανή με κανένα τρόπο και γι' αυτό είχε ακυρωθεί». Όλοι οι νέοι φεουδάρχες της Κρήτης ήταν υποχρεωμένοι στο εξής να ορκίζονται σύμφωνα με το νέο τύπο που περιλαμβάνεται στο σχετικό άρθρο. Διευκρινίζεται ωστόσο ότι για τους παλαιότερους φεουδάρχες του νησιού δεν άλλαξε το καθεστώς κατοχής των φεούδων τους και μπορούσαν να διαθέτουν τις καβαλαρίες ή τις σερβενταρίες τους όπως και πρώτα (άρθρο 26). Ο νέος τύπος που είχε καθοριστεί παρουσιάζεται πιο αναλυτικός και συγκεκριμένος, τονίζοντας την πίστη και την υπακοή των φεουδαρχών στο δόγη και στο Κοινό της Βενετίας, στις αποφάσεις του ίδιου και των συμβούλων του, καθώς επίσης και στις αποφάσεις του δούκα και των συμβούλων της Κρήτης, των καπιτάνων και όλων των αξιωματούχων που είχαν διοριστεί στο νησί από τη Βενετία, σύμφωνα πάντα με όσα όριζε η Εντολή του καθενός.

Την κατάσταση του στρατού, των κάστρων και των άλλων οχυρωματικών έργων της Κρήτης έπρεπε να ελέγχει ο καπιτάνος ως ο ανώτατος στρατιωτικός διοικητής, τουλάχιστον μια φορά το χρόνο, περιοδεύοντας, αν όχι σε όλο το νησί, τουλάχιστον στα κυριότερα σημεία του, στα πιο ευαίσθητα δηλαδή και βασικά για την άμυνα, καθώς και στις πόλεις και τα κάστρα. Τον τρόπο οργάνωσης της περιουσίας του αναλάμβανε ο ίδιος, κάτω όμως από ορισμένες προϋποθέσεις, που αφορούσαν το κόστος της περιουσίας και την ασφάλεια της πρωτεύουσας. Επειδή, όπως είναι γνωστό, τα οικονομικά του δημοσίου ήταν πάντα περιορισμένα, αλλά ταυτόχρονα ένας ανώτατος αξιωματούχος έπρεπε να περιβάλλεται και από τις ανάλογες τιμές κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας του, τα έξοδα της περιουσίας θα τα κάλυπτε το δημόσιο Ταμείο, δεν έπρεπε όμως να υπερβαίνουν τα 10 υπ. για κάθε μέρα. Ιδιαίτερη προσοχή απαιτούσε το θέμα της ασφάλειας του Χάνδακα κατά τη διάρκεια της απουσίας του καπιτάνου. Πριν από την αναχώρησή του όφειλε να φροντίσει ώστε η φρουρά της πόλης να είναι καλά εξοπλισμένη και ταυτόχρονα να ορίσει ως αντικαταστάτες του το δούκα και τους συμβούλους του. Κατά την περιουσία του, η οποία δεν έπρεπε να ξεπερνάει τις 20 μέρες, μπορούσε να πάρει μαζί του για ασφάλεια, αλλά και άλλες βοηθητικές εργασίες, μια μπαντερία ιππέων (άρθρο 30).

Για πρώτη φορά το 1375 ανατέθηκε στον καπιτάνο η φροντίδα για την εκτέλεση, και η επίβλεψη των εργασιών που επρόκειτο να γίνουν στο λιμάνι του Χάνδακα. Σύμφωνα με την απόφαση της Γερουσίας, η ανάθεση αυτή στον καπιτάνο είχε γίνει, γιατί ενώ ο ίδιος δεν είχε μεγάλο φόρτο εργασίας, ο δούκας και οι σύμβουλοί του ήταν ήδη επιβαρυνμένοι με διάφορες υπηρεσίες⁵⁴. Στη συνέχεια φαίνεται ότι η ευθύνη αυτή εντάχθηκε μόνιμα στις αρμοδιότητες του καπιτάνου και μέχρι το τέλος του 14ου αιώνα τον βρίσκουμε άλλες δύο φορές να ασχολείται με σχετικά ζητήματα. Το 1387 μετά από σχετικές αναφορές για την κακή κατάσταση του λιμανιού των Χανίων, η βενετική Γερουσία όρισε τον καπιτάνο μαζί με τους ρέκτορες Χανίων και Ρεθύμνου ως υπεύθυνους, για να ελέγξουν το θέμα και να πάρουν αποφάσεις. Διευκρινίζεται μάλιστα ότι κατά τη διάρκεια της αποστολής στα Χανιά τα έξοδα του καπιτάνου θα καλύπτονταν από το δημόσιο, αλλά δεν επιτρεπόταν να ξεπεραστεί το καθορισμένο ημερήσιο όριο εξόδων⁵⁵. Το 1395 ο καπιτάνος ορίστηκε επίσης υπεύθυνος για την επιλογή μηχανικού, μετά την παραίτηση του προηγούμενου, ο οποίος θα επέβλεπε τις εργασίες που πραγματοποιούνταν εκείνη την περίοδο στο λιμάνι του Χάνδακα⁵⁶.

Σημαντικό ρόλο στην αποτελεσματικότητα της μόνιμης φρουράς της Κρήτης έπαιζε η τάξη και η ηρεμία στο στράτευμα. Οι συγκρούσεις, όπως είναι φυσικό, ήταν αναπόφευκτες τόσο μεταξύ των στρατιωτών, όσο και μεταξύ των τελευταίων και των πολιτών. Υπεύθυνοι για την τήρηση της τάξης ήταν οι αξιωματικοί και οι καστελάνοι, ενώ η απόδοση δικαιοσύνης σε περιπτώσεις σοβαρών παραπτωμάτων και επεισοδίων ανήκε στον καπιτάνο, όσον αφορά τους στρατιώτες, και στο δούκα και τους συμβούλους του, όσον αφορά τους πολίτες, μόνιμους κατοίκους ή ταξιδιώτες. Αν στη διαμάχη εμπλέκονταν στρατιώτες και πολίτες ταυτόχρονα, τότε ο καπιτάνος από την πλευρά του, και ανάλογα με το έγκλημα που είχε διαπραχτεί, έπρεπε να διενεργήσει σοβαρή έρευνα και να αποδώσει ή όχι ευθύνες στο στρατιώτη. Αντίστοιχα όφειλαν να ενεργήσουν ο δούκας και οι σύμβουλοί του για τον πολίτη, έτσι ώστε να απονεμηθεί τελικά δικαιοσύνη (άρθρο 3). Τα οφειλόμενα δεν αποδίδονταν κατευθείαν μεταξύ των δύο εμπλεκόμενων, αλλά πάντα με τη διαμεσολάβηση των οργάνων που τους εκπροσωπούσαν. Έτσι, σύμφωνα με το σχετικό άρθρο της Εντολής του Mudatio, σε περίπτωση που κάποια διαμάχη κατέληγε στην επιβολή προστίμου, τότε, αν ο οφειλέτης ήταν πολίτης, το απέδιδε στο δούκα

⁵⁴. ΘΕΟΤΟΚΗΣ, *Θεσπίσματα*, 186-188, αφ. 42 και 43.

⁵⁵. NOIRET, *Documents*, 16.

⁵⁶. *Ο. π.*, 69, 74.

και του συμβούλους, οι οποίοι φρόντιζαν να φτάσουν τα χρήματα στο στρατιώτη. Στην αντίθετη περίπτωση μεσολαβούσε ο καπιτάνος (άρθρο 4).

Στον τομέα της δικαιοσύνης πάντα, ο καπιτάνος ήταν υποχρεωμένος να παρέχει οποιοδήποτε έγγραφο του ζητούσε κάποιος, που ήθελε να εφευβάλλει στα αρμόδια όργανα, τους *auditores sententiarum* δηλαδή, απόφαση εις βάρος του. Τα έγγραφα αυτά για να είναι έγκυρα έπρεπε να φέρουν τη σφραγίδα του. Αν από αμέλεια ή άλλο λόγο κάποια από τα έγγραφα είχαν εκδοθεί χωρίς σφραγίδα, τότε ο καπιτάνος όφειλε να καταβάλει στον ενδιαφερόμενο όλα τα έξοδα που ο τελευταίος θα επιβαρυνόταν για την έκδοση νέων εγγράφων (άρθρο 41). Κατά την εκτέλεση των αποφάσεων που εξέδιδε έπρεπε να είναι τυπικός και αυστηρός. Το ίδιο όφειλε να είναι και για τις αποφάσεις των προκατόχων του, οι οποίες δεν είχαν εκτελεστεί. Καμιά καταδικαστική απόφαση, αστική ή ποινική, δική του ή προηγούμενων καπιτάνων, δεν είχε δικαίωμα να ανακαλέσει (άρθρο 18)⁵⁷. Μετά από διευκρινιστική ερώτηση του ίδιου του αξιωματούχου, η μητρόπολη απάντησε ότι ανήκε στη δικαιοδοσία του η απόφαση για την επάνοδο ή όχι στο νησί προσώπων που είχαν καταδικαστεί και εξοριστεί εξαιτίας της «πρόσφατης» επανάστασης του Αγίου Τίτου. Σε περίπτωση που του ζητούσαν κάτι τέτοιο, όφειλε να πράξει όπως άρμοζε στο συμφέρον της αποικίας (άρθρο 33).

Οι ρέκτορες, τέλος, του νησιού ήταν υποχρεωμένοι να υπακούν και να εκτελούν τις διαταγές του καπιτάνου σε θέματα που άπτονταν των αρμοδιοτήτων του, σύμφωνα πάντα με την Εντολή του (άρθρο 12).

Ο καπιτάνος λοιπόν Κρήτης ήταν ανώτατος αξιωματούχος με ειδικά, όσο και με γενικά καθήκοντα ως πλήρες μέλος της τοπικής κυβέρνησης. Θεομοθετήθηκε σε μια κρίσιμη για την Κρήτη εποχή και γι' αυτό είχε διευρυμένες εξουσίες στον τομέα της ασφάλειας του νησιού. Ήταν εκείνος στον οποίο βασιζόταν το ετοιμοπόλεμο των στρατιωτών, η οχύρωση της αποικίας, η αποτελεσματικότητα του αμυντικού συστήματος. Σ' αυτόν υπάγονταν η φρουρά του Χάνδακα, τα κάστρα και οι υπόλοιπες περιφερειακές, έκτακτες ή μόνιμες, φρουρές. Στα πλαίσια του στρατού είχε και δικαστικές αρμοδιότητες, ενώ συμμετείχε μαζί με το δούκα και τους συμβούλους στη λήψη πολλών αποφάσεων, στην εκλογή αξιωματούχων και υπαλλήλων, ή ακόμη αναλάμβανε μόνος του ορισμένες έκτακτες αποστολές.

Ο όρκος του, όπως και κάθε αξιωματούχου, παραλαμβάνοντας την Εντολή του, σήμαινε ότι αποδεχόταν το διορισμό του και ότι θα υπηρετούσε με

⁵⁷. Βλ. και ΘΕΟΤΟΚΗΣ, *Θεσπίματα*, 145, αρ. 40/4 και 7.

πίστη για την τιμή και το συμφέρον της Βενετίας, πηγαίνοντας και παραμένοντας στον τόπο που είχε διοριστεί, και στη συνέχεια επιστρέφοντας στην πατρίδα μετά τη λήξη της θητείας του. Όλοι οι αξιωματούχοι διορίζονταν από τις μητροπολιτικές αρχές και στη συνέχεια καλούνταν να αποδεχτούν ή όχι το διορισμό τους. Οι αποικίες μπορεί να αποτελούσαν το εφαλτήριο για την κατάκτηση στη συνέχεια άλλων αξιωμάτων στην πατρίδα, για πολλούς όμως η απόσταση και οι ιδιαίτερες συνθήκες, πολλές φορές μάλιστα επικίνδυνες, που επικρατούσαν σε κάθε τόπο ήταν αποτρεπτικοί παράγοντες. Ωστόσο, δεν φαίνεται να υπήρξε ποτέ πρόβλημα στην κάλυξη των θέσεων αξιωματούχων στις αποικίες, και ιδιαίτερα στην Κρήτη. Παρά το γεγονός ότι πολλοί αναχωρούσαν με δυσφορία, οι απορρίψεις διορισμού ήταν μάλλον μεμονωμένες περιπτώσεις. Οι λόγοι που προβάλλονταν ήταν διάφοροι, συνήθως όμως αφορούσαν την οικογένεια ή την υγεία⁵⁸. Από την άλλη ένας σοβαρός λόγος, υποχρεωτικής όμως, απόρριψης του διορισμού ήταν η συγγένεια με άλλους αξιωματούχους (*non possint esse de una domo cum aliis rectoribus*). Τα τέσσερα μέλη της τοπικής κυβέρνησης δεν επιτρεπόταν να ανήκουν στην ίδια οικογένεια ούτε να είναι συγγενείς⁵⁹. Απαγορευόταν επίσης η συγγένεια των μελών της κυβέρνησης και με άλλους, υψηλούς κυρίως, αξιωματούχους του νησιού, όπως οι γέκτορες Χανίων, Ρεθύμνου και Σητείας⁶⁰. Έτσι αποτρεπόταν πιθανή σύμπραξη μεγάλων οικογενειών, με σκοπό την απόλυτη εξουσία και τελικά την ανεξαρτητοποίηση.

Αν και με μεγάλες εξουσίες, σύμφωνα με τις Εντολές τους, οι υψηλοί αξιωματούχοι των αποικιών δεν δρούσαν ανεξέλεγκτα, είτε προς θετική είτε προς αρνητική κατεύθυνση. Η εσωτερική και εξωτερική πολιτική της Βενετίας είχε συγκεκριμένο και αυστηρό πλαίσιο αρχών και στόχων, μέσα στο οποίο

⁵⁸. Το 1401, για παράδειγμα, εκλέχτηκε καπιτάνος Κρήτης ο Θωμάς Mocenigo, ο οποίος, αφού πρώτα αποδέχτηκε το διορισμό, στη συνέχεια παραιτήθηκε από το αξίωμα (THIRIET, *Délibérations*, τόμ. 2, 85, σφ. 969). Αργότερα, το 1403, ο ίδιος εκλέχτηκε δούκας Κρήτης (βλ. παρακάτω σημ. 60).

⁵⁹. Βλ. σχετική απόφαση της βενετικής Γερουσίας το 1376: ΘΕΟΤΟΚΗΣ, *Θεσπίσματα*, 2/2, 196, σφ. 14.

⁶⁰. Το 1397, για παράδειγμα, εκλέχτηκε δούκας Κρήτης ο Γουλιέλμος Quirini, ο αδελφός του οποίου, Παύλος, ήταν γέκτορας Ρεθύμνου. Το εμπόδιο ξεπεράστηκε τελικά, γιατί η θητεία του Παύλου Quirini είχε λήξει και είχε ήδη εκλεγεί ο αντικαταστάτης του (THIRIET, *Délibérations*, τόμ. 2, 78, σφ. 938). Τον Ιούνιο του 1403 εκλέχτηκε ταμίας Κρήτης ο Ανδρέας Mocenigo. ταυτόχρονα όμως ο συγγενής του Θωμάς Mocenigo εκλέχτηκε —και το αποδέχτηκε— δούκας Κρήτης. Κατά συνέπεια ο Ανδρέας δεν μπορούσε πλέον να πάει στην Κρήτη και να αναλάβει καθήκοντα (THIRIET, *Délibérations*, τόμ. 2, 97, σφ. 1028).

όφειλαν να κινούνται όλοι όσοι κατείχαν κυβερνητικές θέσεις. Η καχυποψία της κεντρικής εξουσίας, αλλά και του κάθε διοικητικού σώματος έναντι του άλλου στην ίδια τη μητρόπολη, οδήγησε αναπόφευκτα στην πιστή εφαρμογή κάποιων γενικών αρχών, παρά σε καινοτόμα σχέδια που θα λάμβαναν υπόψη τις κατά καιρούς και κατά τόπους παραμέτρους. Ο κίνδυνος να θεωρηθεί κάποιος αξιωματούχος των αποικιών προδότης της πατρίδας του ελόχευε σε κάθε του πράξη, γι' αυτό και όλες του οι ενέργειες ήταν συγκρατημένες και πάντοτε με την κάλυψη οδηγιών από τη Βενετία. Δεν είναι λοιπόν περιέργο που τουλάχιστον μέχρι και το 15ο αιώνα δεν θα συναντήσουμε πρόσωπα —δούκες ή καπιτάνους στην Κρήτη— με άποψη στην πολιτική και μεταρρυθμιστικές τάσεις, οι οποίες θα βασιζόνταν στις συνθήκες του τόπου. Και αυτό δεν οφειλόταν κατ' ανάγκη στη μέτρια προσωπικότητα των αξιωματούχων, αλλά στην ατολμία και το φόβο της μητροπολιτικής εξουσίας. Δεν αποκλείεται μάλιστα τα πρόσωπα αυτά να επιλέγονταν με βάση ακριβώς τη μετριοπάθειά τους και την υπακοή στα στενά συμφέροντα της πατρίδας τους. Σε ποιο βαθμό η διαπίστωση αυτή μπορεί πράγματι να ίσχυε είναι δύσκολο να το μάθουμε, εφόσον δεν γνωρίζουμε το σκεπτικό επιλογής των αξιωματούχων. Οι συνεχείς ερωτήσεις πάντως των κυβερνητικών οργάνων των αποικιών προς τις αρχές της Βενετίας πριν από κάθε τους απόφαση για την επίλυση προβλημάτων, όχι υποχρεωτικά σημαντικών για τα συμφέροντα της αποικίας, δεν αφήνει αμφιβολίες για το μέγεθος των πρωτοβουλιών τους. Αν προσθέσου-με ακόμη και όλες τις δεσμεύσεις που αναλάμβανε ένας αξιωματούχος, όπως ο καπιτάνος στη συγκεκριμένη περίπτωση, τόσο στην άσκηση της εξουσίας του όσο και στην ιδιωτική του ζωή, δεν θα ήταν υπερβολικό να τον θεωρήσουμε ως ένα απλό εκτελεστικό όργανο με περιορισμένα περιθώρια ουσιαστικής πολιτικής. Είναι χαρακτηριστικό εξάλλου ότι σε δύσκολες στιγμές, όπως ήταν οι περίοδοι επαναστάσεων στην Κρήτη, και αφού η πρώτη στρατιωτική επέμβαση αποδεικνυόταν αναποτελεσματική, η Βενετία έστελνε εκτάκτως προβλεπτές, οι οποίοι σε συνεργασία με την τοπική κυβέρνηση προσπαθούσαν να βρουν λύση.

Παρόλο που τα παραπάνω δεν αποτελούν πρωτοτυπία, όταν αναφερόμαστε σε σχέσεις μητρόπολης και αποικίας, ωστόσο η Βενετία φαίνεται στην Παραχώρηση της Κρήτης, όπως και στη συνέχεια στις Εντολές των αξιωματούχων, αλλά και σε πολλές αποφάσεις της κεντρικής εξουσίας, να παρέχει, θεωρητικά πάντα, ικανά περιθώρια στην άσκηση πολιτικής, βασιζόμενη στην τοπική τάξη των βενετών φεουδαρχών, που η ίδια συστηματικά είχε εγκαταστήσει εκεί κατά το 13ο αιώνα. Δεν είναι επιπλέον τυχαίο ότι στην Κρήτη θεσμοθέτησε το αντίστοιχο με αυτό της μητρόπολης διοικητικό σχήμα με την ιεραρχία των ανώτατων αξιωματούχων και τα ανάλογα Συμβούλια. Ακόμη και

ο τίτλος του ανώτατου άρχοντα της Κρήτης —*duca Crete*— με μικρή μόνο παραλλαγή ήταν ίδιος με εκείνον της πόλης των «Βενετιών» —*dux Veneciarum*. Αυτά όλα σημαίνουν ότι η Γαληνοτάτη ενδιαφερόταν για τη δημι-ουργία ενός πλήρους κρατικού σχήματος, θα μπορούσαμε να πούμε και με ένα είδος αυτονομίας, στη διοίκηση του οποίου όμως θα συμμετείχαν αποκλειστικά Βενετοί και το οποίο θα ελεγχόταν από τη μητρόπολη⁶¹. Ο δούκας, οι δύο σύμβουλοι και στη συνέχεια ο καπιτάνος θα ήταν, πολλές φορές συλλογικά, υπεύθυνοι για την άσκηση της εξουσίας και τη σωστή διοίκηση του νησιού. Και ο κρατικός μηχανισμός της Κρήτης λειτουργούσε πράγματι έτσι, όμως ο όρκος των ανώτατων αυτών αξιωματούχων ότι κάθε τους ενέργεια θα είχε πάντοτε ως απαρέγκλιτο στόχο πρώτα απ' όλα «την τιμή και το συμφέρον του βενετικού κράτους» (*ad honorem et proficuum nostri domini / pro omni bono respectu et securitate status nostri*) και στη συνέχεια «το καλό και την προστασία» της αποικίας (*pro meliori et conservatione insule / pro bono statu insule nostre Crete*), φαίνεται ότι δρούσε ως καταλύτης στις τυχόν πρωτοβουλίες τους.

⁶¹. Πρβλ. F. THIRIET, Problemi dell'amministrazione veneziana nella Romania XIV-XV sec., *Venezia e il Levante fino al sec. XV*. Φλωρεντία 1973 (= Ο ΙΔΙΟΣ, *Études sur la Romanie greco-venitienne (Xe-XVe siècles)*, Λονδίνο 1977, σφ. 14), 776-777, 779-780.

Η πρώτη σελίδα από την Εντολή του καπιτάνου Κρήτης, Νικόλαου Mudatio: ASV, Commissioni, Rettori e Altre Cariche, b. 1, fasc. 136bis, 2^r

ASV, Commissioni, Rettori e Altre Cariche, b. 1, fasc. 136bis, 1^r, 2^r-6^v

*Comisio
spectabilis et egregii viri domini Nicholay
Mudatio
honorabilis capitaney Crete*⁶²

Nos Michael Steno, dei gratia dux Veneciarum et cetera, comittimus tibi nobili viro Nicolao Mudatio, dilecto civi et fideli nostro, quod in nomine Yhesu Christi Salvatoris nostri et totius curie celestis vadas in nostrum solemnem capitaneum ad partes Candide, ubi pro conservatione et bono status nostri exercere debeas capitaneiam tuam, sicut inferius per ordinem continetur. Taliter te rogendo, ut speramus, quod possis apud nos perpetuo comendari.

II. Est quoque ordinatum per nostra consilia minoris, rogatorum, XL et addicionis, quod tu sis capitaneus et gubernator omnium soldatorum nostrorum, equitum et peditum, faciendo rationem et justiciam in civilibus et criminalibus inter illos, sicut tue discretioni melius apparebit.

III. In casu vero quo aliqua rixa seu quisvis alius excessus vel differentia criminalis oriretur et esset inter aliquos ex stipendiariis ex una parte et aliquos ex civibus et habitatoribus aut viandantibus ex altera, tu capitaneus per te inquirere et examinare debeas culpam et enormitatem stipendiariorum, qui deliquerint, et ipsa inquisitione et examinatione facta secundum qualitate delicti perpetrati procedere debeas contra stipendiarios, qui fuerint culpabiles dicti excessus. Ducha autem et consiliarii procedere debeant contra cives suos seu habitatores aut alios quoscumque viandantium, qui fuerint culpabiles dicte rixe seu cuiusque alterius excessus perpetrati per ipsos et comisi contra stipendiarios tuos, ut ipsis et maiori parti scilicet illorum, qui per formam comisionum suarum ad examinationem et condemnationem horum excesuum debebunt interesse, videbitur esse justum, dando vobis interesse, inquisitiones et processus secutos

⁶². Κατά την έκδοση: οι λέξεις ή οι φράσεις του χειρογράφου που έχουν γραφεί στα διάστιχα ή τα περιθώρια κλείνονται μεταξύ διπλών καθέτων, ενώ οι λέξεις ή οι φράσεις αμφίβολης ανάγνωσης σε αγκύλες.

ex rixis et excesibus huius modi, ut debita et equalis iusticia fieri debeat per utrumque regimen.

III. In civilibus autem hic modis debeat observari quod, si aliqua causa seu litigium aliquod fuerit et vertetur inter aliquos ex stipendiariis ex una parte et aliquos ex civibus seu habitatoribus vel quibuscumque aliis viandantibus, teneantur et debeant aliquid aliquibus ex stipendio, quod in isto casu possint et debeant consequi ius suum coram ducha et consiliariis. Et ducha et consilarii teneantur et debeant summarie et de plano facere debitum complementum rationis et iusticie stipendiariis habere debentibus. Et e contro si aliqui ex stipendiariis teneantur et debeant aliquid aliquibus ex civibus vel habitatoribus seu aliis quibuscumque viandantibus, hij tales possint et debeant consequi ius suum coram te et tu summarie et de plano te/neris et debes eisdem facere rationem et iusticie debitum complementum, et utrumque regimen tenetur et debet, quam cicius potest, bona fide et sine fraude mandare exequutioni sententias, quas feceritis in huius modi causis et questionibus civilibus.

V. Ordinatum est insuper per dicta consilia, quod custodia civitatis Candide et omnia dependentia ab ipsa custodia spectent ad te, ut est conveniens atque iustum, et sic scribimus duche et consiliariis Crete pro informatione sua.

VI. Item scire debes quod in nostris consiliis minoris, rogatorum, XL et addicionis, MCCCLXXV, die XIII february, capta fuit pars infrascripti tenoris, quam in quantum ad te spectat observabis, videlicet quia videtur, quod inter capitaneum nostrum Crete et officiales de nocte fuerit aliqua differentia in facto cirche, quam dicti officiales dicebant ad se pertinere et suo officio tam de nocte quam de die, vadit pars quod declaretur, quod circha de nocte pertinet et spectat capitanei soli et sic ordinetur, quod debeat observari intellegendo quod ducha et capitaneus seu uterque eorum per se faciant condemnationes de subditis suis.

VII. De pheudatis insule || nostris Crete ordinamus cum dictis nostris consiliis et sic volumus observari, quod omnia spectantia ad monstrandum guarnitiones pheudatorum per totam insulam, excepto quam in Canea et Rethimo, spectent ad te solum capitaneum. Guarnitiones autem solite Caneae et Rethimi videantur per nostros rectores locorum secundum usum. Insuper est ordinatum, quod omnia spectantia ad faciendum equitare pheudatos insule et facere cavalcatas, quando fuerit opportunum, spectent ad te solum et scribimus rectoribus insule quod observent et faciant observari.

VIII. In dicta vero capitanea esse debes per duos annos, sicut captum est per dicta nostra consilia, et tantum plus, quantum successor tuus illuc venire distulerit; et debes habere de salario in anno ducatos mille auri, tenendo ad tuum salarium et expenses octo equos et non plures ullo modo; de quibus equis debes esse fulcitus infra unum mensem postquam applicueris ad regiminem tuum, octo domicelos, socios duos venetos sufficientes et tres ragatios a stabulo.

VIII. Equi vero omnes tui debent esse annorum quatuor vel ab annis quatuor supra et non possis eos ullo modo vendere vel alienare, nisi per unum mensem ante complementum tui regiminis; et tunc possis eos vendere omnibus personis quibus melius poteris, excepto soldatis et Grecis, quibus nullo modo possis vendere. Insuper non possis aliquem cambire cum aliquo sub debito sacramenti, potes eiam dictos equos mittere extra in//sulam, si tibi placuerit, mittendo eos ad terras amicorum et Latinorum, non mittendo tamen ipsos ante tempus unius mensis tibi concessum superius, salvo quod si aliquis ex eis magagnaretur; quod tunc possis illum sic magagnatum cambire, ut est iustum.

X. Item observabis in quantum ad te spectat partem captam in consiliis rogatorum et addicionis, MCCCLXXV, die XIII februarii, quod de cetero quilibet rector in reditu suo, postquam applicuerit Veneciis, teneatur infra unum mensem ire vel mittere ad officiales rationum ad faciendum rationem cum eis et ad solvendum illud, quod debet dare et refundere nostrum Comune pro familia et equis, qui sibi defecerint tempore sui regiminis in ratione grossorum trium in die pro quolibet ente de sua familia et pro quolibet equo, qui tibi defecerint, pro tanto tempore quanto sibi defecerint. Verum si deficeret alicui rectori aliquis de familia sua, habeat dictus rector terminum ad remittendum alium octo dierum. Et si aliquis equus sibi defecerit, habeat terminum ad remittendum alium duodecim dierum; et si remiserit ad dictos terminos, nichil teneatur refundere Comune pro eis. Si autem non remiserit ad terminos antedictos, tunc debeat reffundere Comune a die qua sibi defecerit usque ad diem qua remiserit in ratione dicta superius. Et hoc observare teneatur quilibet rector sub pena librarum quingentarum; et nichilominus teneatur ad solvendum ||omne || id quod debet pro dictis deffectibus in ratione dicta superius. Cuius pene librarum quingentarum medietas sit accusatoris, per quem sciatur veritas, et alia medietas dividatur inter nostrum Comune et officiales rationum predictos. Et si aliquis rector condemnaretur per officiales rationum, quod deberet aliquid dare vel reffundere, quod tunc ille rector subiaceat parti capte in maiori consilio de

modo servando contra illos qui non solvunt. postquam eis preceptum fuerit per officiales rationum predictos; et non obstante quod per illam partem officiales non habeant partem et per istam sic; et teneantur officiales rationum mittere pro nostris rectoribus, quando redierint Veneciis a regiminibus suis, et pro aliis qui sibi videbuntur, et inquirere et examinare diligenter de predictis, possendo ponere personas ad sacramentum et omnia alia opportuna facere pro exequutione premissorum.

XI. Concessimus etiam tibi cum nostris consiliis predictis pro bono agendorum de inde, quod habeas unum notarium, quem debeas conducere de hinc. Qui notarius habeat denarios solitos scribaniarum dari notario et debet ipse notarius facere expenses sibi. Ordo vero scribaniarum est et sic solitum est servari, quod tres partes sint Comunis et quarta notarii suprascripti. Et quia predictus notarius solebat habere unam pagam peditis) sine qua bene stare et vivere potest, quia ultra illam pagam habeat et recipit lucra et multas utilitates, captum et ordinatum est et sic observare debeas, quod dicta pars veniat in nostrum Comune, non dando // propterea ipsam alicui alii ulo modo.

XII. Scribimus et mandamus omnibus rectoribus insule quod in omnibus que spectent ad capitaneiam tuam observent et faciant, sicut ab eis duxeris requirendum.

XIII. Omnia que occurent deinde de tempore in tempus nobis per tuas literas denotabis.

XIII. Cum in comissionibus duce Crete et capitanei et aliorum rectorum contineantur partes infrascripte et in comisione duce Crete non sint iniuncte, vadit pars, quod iniungatur etiam in comisione capitanei Crete, ut inferius continetur. Primo quod tu nec aliquis de tua familia nec aliqua alia persona, que starent tecum in domo, non possint nec⁶³ audeant facere nec fieri facere de mercantionibus ullo modo, nec tenere tabernam, nec emere seu emi facere aliquam possessionem nec territorium in civitate Candide nec in tota insula Crete, nec habere partem in aliquo navigio magno vel parvo toto tempore tui regiminis.

⁶³. Η λέξη valeant έχει διαγοραφεί.

XV. Non potes stare pleçius nec pagator pro aliquo vel aliquibus, qui dare debeant aliquid Comuni aliquo modo vel ingenio.

XVI. Et non possis angariçare pro tuo servitio vel alieno, seu mittere aliquem stipendiarium equestrem vel pedestrem, nec equos eorum ullo modo, nisi pro factis nostri Communis.

XVII. Et non possis tu aut aliquis de tua familia recipere ab aliqua persona domnum aliquod sive presens modo aliquo sive forma, nec potest aliquis de tua familia habere comisionem ab aliqua persona pro placitando pro ipsa.

XVIII. Et non potes te impedire ullo modo in remittendo vel revocando aliquas sententias vel condemnationes tam civiles quam criminales, factas per te vel precesores tuos in toto vel parte, sed pocius debeas ipsas exequi tuo posse.

XVIII. Item si usor tua seu heredes tam masculi quam femine seu aliquis de tua familia fecerint aliquid, quod tibi sit vetitum per tuam comisionem, et fuerint accusati nobis seu advocatoribus Communis, debeas esse responsator et pagator de omni eo quod dicti advocatores nostri convicerent in consilio, in quo placitare velent.

XX. Item non potes sub debito sacramenti per totum tempus tui regiminis et per // unum annum post contrahere seu contrahi facere matrimonium, nec impetrare seu impetrari facere aliquam prebendam vel beneficium in locis tui regiminis per te nec aliis, nec procurare aut tractare, quod hec fiant pro te vel aliis ullo modo.

XXI. Item teneris infra XV dies, postquam applicueris Veneciis, sive interrogatus fueris sive non, dicere nobis et nostro consilio quecumque sciveris et credideris esse pro meliori dicte insule et cum honore nostro et conservatione⁶⁴ ipsius.

XXII. Scire etiam debes, quod per partem captam in nostro maiori consilio MCCCLXXV, die XVII mensis aprilis, cum redieris Veneciis a regimine tuo, potes, si tibi videbitur, usque ad tres menses tunc proximos venire ad consilium rogatorum et ponere partem et partes de provisionibus de quibus haberes

⁶⁴. Η λέξη dicte έχει διαγραφεί.

conscientiam pro bono huius regiminis et pro honore et statu Comunis Veneciarum, ut in dicta parte plenius continetur.

XXIII. Item quod sit exprese prohibitum, quod aliquis de tua familia non possit habere soldum aliquod a Comuni ullo modo per totum tempus tui regiminis, nec per unum annum post sub penis solitis, videlicet perdendi pro quolibet ducato, quem habuisset, decem, sicut in aliis comisionibus continetur.

XXIII. Propterea mandamus tibi, quod nulum Grecum debeas tenere in banderiis ad nostrum soldum modo aliquo sive forma, sed banderias nostras equitum et peditum debeas tenere fulcitas bonis hominibus de ponente, tenendo tamen modum quod nulus homo de ponente, qui habitasset in insula Crete per decem annos vel inde supra, sit nec recipiatur ullo modo in dictis banderiis ad servicium nostrum.

XXV. Insuper mandamus tibi quatenus ad minus de tribus in tres menses scribas nobis numerum et conditionem omnium soldatorum et banderiarum nostrarum, itaquod plenam de predictis informationem habeamus.

XXVI. Ceterum cum propter rebellionem Crete concessio alias facta pheudatis sit taliter expirata, nec sit tenenda viva modo aliquo sive forma, vadit pars ut dicta concessio amplius non alegetur per aliquos, quod dicta concessio anuletur et canceletur et pro omnibus et singulis pheudatis insule nostre Crete fiat concessio talis, sicut nuper factum fuit in nostris civibus et Venetis, qui cum cavalaris et serventariis iverunt ad illas partes, videlicet quod ipsi pheudati iurent esse fideles domino duc⁶⁵ et Comuni Veneciarum // et teneantur obedire omnibus et singulis mandatis domini ducis Veneciarum et sui consilij //, omnibus et singulis mandatis duce et consiliariorum Crete et capitaneorum nostrorum et aliorum omnium, qui per Comune Veneciarum in illis partibus fuerint deputati, secundum quod tanget quemlibet predictorum, secundum formam suarum comisionum, declarando tamen quod primi pheudati insule Crete possint eorum cavalias vel serventarias vendere et alienare sic prius poterant.

XXVII. Cum capitaneus noster Crete consulat esse utile et bonum, ut banderie // equitum et peditum sint continuo bene furnite, quod ad tempus novum, quando mittitur capitaneus, debeant destinare in Candidam due banderie peditum et

⁶⁵. Η λέξη Veneciarum έχει διαγραφεί.

unam equitum, de quibus reformatur banderie veteres, cassando insufficientes, vadit pars quod fiat secundum consilium capitanei nostri et ordinetur, quod ad tempus predictum mittantur dicti soldati in Candidam, quibus illuc applicatis casentur, quam cicius esse potest, tot de illis insufficientibus, quam non augeatur propterea numerum soldatorum peditum vel equitum ullo modo. Et pro omni bono respectu et securitate status nostri mandamus tibi, quod ponas bene mentem, quod aliqui famuli aliquorum, factores vel socii, seu aliter salariati aliquorum, vel alie persone similis conditionis, nec equi talium personarum, scribantur ad servicium nostrum ullo modo, nam istud esset nobis importabile ultra modum. Sciendo quod si contrafaceres, cogemur providere talibus remediis, quod pena unius transibit in exemplum aliorum. Et pro efficaciori observatione predictorum mandamus tibi, quod si aliqui ad presens essent ad nostrum soldum in Candida de conditione predicta, ipsos cassare debeas omnino et ipsi similiter faciant se cassari; et si eorum aliquis contrafecerit predictis, faciendo se scribi ad soldum nostrum, vel equos suos contra predicta, vel esset scriptus ad presens et non faceret se cassari, perdat totum soldum quod recepisset et cadat de yperperis XXV pro qualibet vice; cuius pene medietas sit accusatoris, per quem sciatur veritas, et alia sit Communis. Et propterea tenearis deinde omnia ista facere publicari, ut omnibus nota sint et ipsa observari effectualiter, ut superius dictum est.

XXVIII. Item denotamus tibi quod in nostris consiliis minoris, rogatorum et addicionis, MCCCLXVIII, die XXVII ianuarii, declaratum et captum fuit, quod decetero, donec erit capitaneus in Candida, electio capitanei burghi spectet ad ipsum capitaneum nostrum. ut est iustum, et sic scribimus duce Crete et consiliariis eius. Quare mandamus tibi, quatenus dictam partem observes et facies observari.

XXVIII. Cum sit specialiter vigilandum, quod banderie equitum et peditum, que debent esse in Candida, sint bene furnite et non bastardentur pro bono status nostri, vadit pars pro omni bono respectu, quod abstringatur et omnino prohibeatur, quod decetero nulus Venetus, filius pheudati, vel frater pheudati, vel alius convictus, vel propinquus pheudati, nec Grecus ullo modo recipi possit in Candida, vel insula Crete ad soldum nostrum equestre vel pedestre ullo modo, nec suo nomine, nec aliquo pro eis, nec etiam equi taliter possint recipi decetero ullo modo. Et si aliquis filius pheudati, frater vel alius convictus vel propinquus pheudatorum esset ad presens ad servicium nostrum, vel aliquis Grecus ipsos omnino cassare debeas. Et predicta revocari non possint ullo modo,

nec de hoc fieri gratia alicui, provisio vel aliqua declaratio sub pena ducatorum centum pro quolibet ponente vel consenciente partem in contrarium.

XXX. Quia comuniter iudicatur esse non solum utile, ymo necessarium, quod capitaneus // Crete vadat visitando insulam nostram Crete pro bono et conservatione eius, vadit pars in bona gratia quod ordinetur, quod tu tenearis decetero semel in anno personaliter visitare loca notabilia, civitates et castra insule predictae per illum modum et sicut tibi utilius et melius apparebit. Et ut expense quas facies pro dicta via sunt tibi limitate, quia oportebit quod honores et [aseveles] [..... ..] nostri sit in libertate tua expendendi de [pecunia camere] Crete quolibet die gaxione dicte vie yperpera decem et non ultra de bonis Communis ullo modo. Et comittimus etiam tibi, quod semper, quando ibis illa cavalcata, teneas modum, quod civitas Candide remaneat sic bene furnita, quod nulum [.....] occurrat cum gratia Dey, recomendando custodiam civitatis Candide duche et consiliariis Crete, ut est iustum. Et non potes ducere tecum nisi unam banderiam equestrem de soldatis nostris et non possis etiam stare in dicta cavalcata ultra viginti dies ullo modo.

XXXI. Quod ad declarationem tuam ordinetur, quod in casu quo aliqua tractarentur vel fierent deinde verbis vel factis contra bonum statum insule nostre Crete, vel per modum rebellionis, vel proditionis, vel aliter per quascumque personas cuius conditionis existant, volumus pro bono factorum et ut cum maturitate procedatur, quod talia facta et processus inde fiendi fiant per ducham, consiliarios et capitaneum insimul, vel maiorem partem vestrum. Et si aliqua differentia esset inter vos, ita quod essetis duo de oppinione una et duo de alia, unus de camerariis Crete intret per texeram in differentiis antedictis. Et illud quod tunc fuerit determinatum et deliberatum in dictis differentiis per maiorem partem sit firmum et validum et debeat observari.

XXXII. Super facto alterius declarationis quam petiit capitaneus Crete, videlicet si omnia spectantia ad custodiam civitatis Candide, burgi et tocius insule Crete pertineant et spectent sibi et per consequentiam mittitur capitis officialium craxe predicta et cetera⁶⁶, declaretur, quod volumus et habemus, quod custodia civitatis Candide et burgi spectet ad te, secundum formam tue comisionis; de capitaneis vero et officialibus eligendis craxe dicte custodie habemus, quod eligere capitaneos et officiales craxe dicte custodie civitatis

⁶⁶. Η λέξη declaretur έχει διωγοφεί.

Candide et burgi spectet ad te; et per istam vero declarationem non intelligatur derogatum duce et consiliariis Crete et alijs rectoribus insule, ad quos spectare debeat electio officialium castellanorum, scribarum et aliorum solitorum esse et eligi in insula Crete, secundum formam suorum comisionum.

XXXIII. Super alio capitulo de quo capitaneus Crete petiit declarationem, videlicet si aliquis banitus aut positus in taleam tempore rebellionis veniret ad insulam, vel posset haberi, ad quos spectat de intromittendo illud et cetera, declaratur. quod habemus quod istud spectet ad te et volumus quod occurrente aliquo dictorum casium facias de ipsis banitis vel positis in taleam, sicut fieri debet.

XXXIII. Item scire debes, quod quilibet miles, qui debet tenere socium et familiam, // debet tenere eum et eam in domo ad omnes suas expenses et quocienscumque fuerit inventum, quod aliquis // de cetero // non tenuerit eam et eum, sicut debet, cadat in pena yperperorum decem pro socio et yperperorum sex pro sergente; et qui accusabit aliquem contrafacientem habeat medietatem pene, si per eum veritas invenietur, et alia medietas sit Communis. Et nichilominus infra⁶⁷ dies⁶⁸ octo sequentes teneatur miles rechatare alium loco deficientis sub eadem pena. Et si se ipsum met ipse accusaret, non habeat aliquam partem de dicta pena.

XXXV. Item quod quicumque non curans tenere et ostendere suam integram varnitionem, quod sicut cadebat ante ordinem, quem fecerunt ser Andreas Cornario, olim ducha, et consiliarii eius, pro socio in yperperis tribus, ita decetero cadat de yperperis quatuor per mensem; et sicut pro scutifero in yperperis duobus cum dimidio, ita decetero cadat in yperperis tribus; et sicut pro armis de fero in soldis XVI, ita decetero in yperperum unum; et sicut pro equis in yperperis tribus, ita decetero in yperperis quatuor; et sicut pro roncenno in yperperis duobus, ita de cetero cadat in yperperis tribus; et quocienscumque non monstrabunt suam varnitionem secundum precepta tua incurant in penam yperperorum decem. Et ultra hoc sit in libertate tua ponendi maiores penas in illa quantitate pecunie, que tibi videbitur pro observatione predictorum, et ipsas excuti facere ultra penas supradictas.

⁶⁷. Η λέξη quindecim έχει διαγραφεί.

⁶⁸. Η λέξη sequentes έχει διαγραφεί.

XXXVI. Item pro maiori securitate insule Crete et, ut quilibet observet quod tenetur, teneris et debes semel tempore tui regiminis fieri facere monstram generalem per pheudatos Crete. Que monstra computetur loco unius de monstribus varnitionum, quas tenentur monstrare. Itaque fiant solum quinque monstre de suis varnitoribus in duobus annis et una generalis, ut dictum est.

XXXVII. Prepterea ad informationem tuam declaramus tibi ordinatum esse per nos et nostra consilia quod sic ducha et consiliarij debebant equitare vel ire per mare in servicio comunis et cetera, ut in suis comissionis plenius continetur, sic videbitur eis et maiori parti maioris consilii Crete, ita ordinatum est quod ita predicta fiant, si videbitur duche et consiliariis et tibi, vel maioris parti vestrum; et si essetis in diferentia, ita quod essetis pares in diversis oppinionibus, unus camerariorum Crete debet intrare per texeras et illud quod per maiorem partem fuerit ordinatum debet esse firmum. Similiter ordinatum est de rectoribus Cane, Rethimi et Sithye de equitando et eundo, si videbitur vobis vel maiori parti vestrum, ut in eorum comisionibus super hoc plenius continetur.

XXXVIII. Insuper capta fuit pars, quod non possit fieri aliqua armata deinde pro aliquo casu in facto Turchorum, nisi ducha et consiliarij et tu, vel tres vestrum ad minus eritis in concordia de hoc. Verum etiam hoc modo non possit fieri armata predicta, nisi pheudati Candide fuerint contenti de contribuendo medietatem expensarum necesariarum fieri pro predictis et alia medietas solvatur per Comune. Et si armata fieret, ut dictum est, remaneat in discrecione vestra de concedendo dicte armate de eundo in Turchiam et descendendo, vel ponendo gentes in terram, sicut vobis // vel tribus vestrum in concordia melius videbitur.

XXXVIII. Ceterum cum in comisionibus duche et consiliariorum Crete contineretur, quod non possent affrancare aliquos vilanos modo aliquo vel ingenio, et nunc ordinatum est per nos et nostra consilia, quod decetero tempore guerre, si occureret, quod Deus avertat, ducha et consiliarii et tu capitaneus habeatis libertatem per maiorem partem vestrum franchandi illos villanos, qui vobis viderentur digni pro rebus⁶⁹ notabilibus, quas fecissent in honorem domini, tam de vilanis Comunis, quam specialium personarum, faciendo satisfieri de bonis Comunis pro illis specialium personarum, quos francaretis, sicut vobis iustum videbitur. Et similiter si aliqui vilani tempore pacis

⁶⁹. Τα γράμματα ὡς ἔχουν διαγραφεί.

manifestarent vel facerent aliquod notabile pro bono status nostri, possint francari per modum predictum. Et hoc proclamari debet in Candida et aliis terris insule bis quolibet anno.

XL. Item observabis partem captam in rogatis, videlicet quod capitaneus, rectores, ambassiatores, nuntij et omnes alie persone, que habuerint et administraverint de pecunia nostri comunis, quoquo modo teneantur et debeant, infra quindecim dies postquam applicuerint Veneciis, consignase officialibus rationum omnes quaternos et rationes suas, et pena tantumdem eius quod iniustum fuerit per suos quaternos et rationes ipsos, nostro Comuni teneri de pecunia Comunis. Ac etiam teneantur infra dies quindecim postquam assignaverint quaternos expensarum et agociorum suorum assignare et dare dictis officialibus rationum omnem et singulam quantitatem pecunie, que ei restabit et superhabundabit ab expensis et agotijs suis, impena et sub pena tantumdem eius quod retinebunt et non dederint nec assignaverint, ut dictum est.

XLI. Et si aliqua sententia lata fuerit per te in contrarium alicuius et ille qui sententiam habuerit contraria reputans se inde gravatum ad auditores nostros sententiarum recurrere voluerit et conqueri de prolatione dicte sententie, tu teneris ad requisitionem dicti conquerentis facere sibi dare omnes scripturas pertinentes ad factum dicte questionis sub tuo sigillo, sed sine sigilo nulatenum debeant sibi dari. Et si propter negligentiam vel defectum tuum, qui cognosci debet per dictos auditores sententiarum predicte scripture non fuerint date omnes sub tuo sigillo, videlicet ille quas requisierit pars, tu teneris ad restitutionem et emendationem expensarum propterea factarum per dictum conquerentem, scilicet illarum que erunt iuste et rationabiles quetaxari debent per dictos auditores nostros.

XLII. Item observabis partem infrascriptam, captam in nostris consiliis rogatorum et addicionis, in MCCCLXXXVII, die XXIII maii, quod pro multis bonis respectibus ordinetur et addatur in comissione omnium rectorum nostrorum, quod in partibus sui regiminis non possint facere nec fieri facere nec partem habere in aliquo navigio per totum tempus sui regiminis nec per sex menses postquam exiverint de regimine, et si contrafecerint ullo modo, faciendo vel fieri faciendo aliquod navigium, vel habendo partem in eo toto tempore predicto, perdant totum illud in quo fuerit contrafactum, quod veniat in ratione reservato ultra hoc officio advocatorum Comunis. Et si accusator fuerit, per quem habeatur veritas, habeat medietatem et teneatur de credentia; et alia

*medietas sit Communis. Et predicta etiam comittantur advocatoribus Communis, qui teneantur inquirere de contrafacientibus et penas exigant, ut superius dictum est.
//*

XLIII. Item observabis partem captam in consilio rogatorum et addicionis, MCCCCIO, die primo marcii, videlicet quod aventis istius consilii scribatur et mandetur omnibus nostris rectoribus insule Crete presentibus et addatur in comisionibus futurorum pro evidenti bono nostri Communis, quod debeant infine suorum regiminium ducere secum Venecijs vel mittere omnes quaternos rationum expensarum tempore sui regiminis per aliquem⁷⁰ modum vel ingenium, ut possint dare et aperte videri rationem cuiuslibet ipsorum rectorum per se, ut est dictum. Quaterni autem dictarum rationum mittantur nostris officialibus rationum veterum, ut videant et examinent illas secundum usum et consuetudinem sui officij. Et teneatur quilibet rectorum nostrorum predictorum observare predicta et mittere; in casu quo non veniat Venecijs dictos quaternos Venecijs infra duos menses postquam compleverit seu exiverit de regimine sub pena ducatorum ducentorum auri in suis proprijs bonis, de quibus non possit fieri aliqua gratia alicui cadenti addamur pena sub omnibus penis, ligaminibus et stricturis⁷¹ contentis in parte nostra contrabanorum et comittantur habere inquirenda et pene exigentur nostris officialibus rationum veterum habentibus partem videlicet de alijs sui officij.

XLIII. Item mandamus tibi quod de cetero alicui persone cuiuscumque conditionis existat non possis dare nec concedere per gratiam⁷² vel alio modo aliquam postam vel pagam mortuam in insula Crete sub pena librarum mille pro qualibet deficiente, vel posente aut consentiente parte in contrarium vel revocare ordinem istum sub aliquo colore vel forma.

XLV. Item observabis partem captam in consilio rogatorum et addicionis, MCCCCIIIo, die IIIo iunii, indicione XIIa, videlicet quod omnes nostri rectores, officiales et provisionati partium levantis a Quuarnario ultra intellegendo ubicumque expendiuntur tornesii, qui recipiebant salaria sua et regalias ad solucionem ducatorum a modo in antea debeant recipere solucionem ad tornesios ad rationem LXXXVI soldorum pro ducato et non ab inde supra

⁷⁰. Η λέξη tempus έχει διαγραφεί.

⁷¹. Η λέξη και τα γράμματα et str έχουν διαγραφεί.

⁷². Η λέξη aliqne έχει διαγραφεί.

ullo modo, et si valebit ab inde infra, accipiant tantum quantum valebit ducatus, cum in omnibus dictis locis introitus nostri Communis exigatur ad rationem tornesiorum. Et quod predicta scribantur omnibus rectoribus predictis levantis et ponantur in eorum comisionibus et istud inteligatur adicione qua rectores nostri receperint nostrum presens mandatum in antea.

*Iurasti honorem et proficuum nostro dominio eundo, stando et redeundo.
Datum in nostro ducali palatio, die XIIo iulii, MCCCCXIo.*

Charalambos GASPARIS, Metropolitan Authority and Colonial Officials. *The Capitaneus Crete*. XIV-XV c.

A new official, the *Capitaneus Crete*, has been appointed for the first time after the revolt of St. Titus (1363-1366) to protect the venetian dominion in Crete against any internal or foreign enemy.

Capitaneus is the chief of the Cretan feudal and mercenary army, responsible for the island defence. He participates to the local government (*regimen*), as an equal with the Duke of Candia and his two Counsellors. Before leaving Venice, the *capitaneus*, as every venetian official, swears to the main principle of the venetian colonial policy, that is to fight «for the honour and the profit of the Venetian state» and also «for the good and the security of the colony».

The *commissio of capitaneus Crete* Nicolaus Mudatio (1411) offers a panorama of the *capitaneus*' restrictions and jurisdictions as a high official of the venetian colony of Crete. He is appointed by the metropolitan authorities for a two-year period of time with an annual payment of 1.000 venetian *ducati*. Among his other duties, the *capitaneus* has to organise and keep the army ready to defend the island whenever is needed; he also administers justice among the mercenaries and he is responsible for keeping the order in the city and the *burgo* of Candia. As far as his participation to the *regimen* is concerned, his contribution to decisions related to internal or foreign affairs is quite significant.